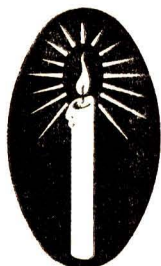

VIGILIA

IX. ÉVFOLYAM
1943 ÁPRILIS

TARTALOM:

FODOR JÓZSEF: BOCSÁSSATOK MEG

TATAY SÁNDOR: Ludvérc

HORVÁTH BÉLA: Himnusz fordításai a breviáriumból

THURZÓ GÁBOR: Szenvedélyes nemzedék

BÓKA LÁSZLÓ: Új esztendőre, Biztonságban, Csillagunszoló

VAJDA ENDRE: A finnek nemzeti regénye

POSSONYI LÁSZLÓ: Vallomás Váradról

LÁZS SÁNDOR: Május

VIDOR MIKLÓS: Juhász Gyula

VÉGH GYÖRGY: Viharok jönnek

BÁRÁNY TAMÁS: Szerenád

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

SÓTÉR ISTVÁN: Kis nép példája

ELVEK ÉS MŰVEK

KÉZAI BÉLA: Kodolányi történeti világa, HEGEDŰS ZOLTÁN: Jankovich Ferenc: Téli szivárvány, MEGGYES ETE: Dénes Gizella két regénye, (—r) Halácsy Dezső: A biztosítási eszme és az ifjúság, KAKLAY PÁL: Dr. Wünscher Frigyes: Falusi tanulmányútjaim.

SENTMIHÁLYI JÁNOS: KIÁLLÍTÁSOK

THURZÓ GÁBOR: SZINHÁZI KRÓNIKA

SZERKESZTI:

MÉCS LÁSZLÓ ÉS POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

SZÉPIRODALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

FŐSZERKESZTŐ:
MÉCS LÁSZLÓ

FELELŐS SZERKESZTŐ:
POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik minden 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre bel-
földön 12 P, félévre 6 pengő

Külföldön: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 15 P

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1·20 P.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Mussolini-tér 1.
Telefonszám: 12—99—01. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

**Laptulajdonos, felelős szerkesztő
és kiadó: POSSONYI LÁSZLÓ**

BOCSÁSSATOK MEG

Kitárom esett lelkemet,
Bűnöztem, a bűn eltemet.
Bocsássatok meg.

Emberek, szegények, kicsik,
Kiknek szerzettem sebeit,
Bocsássatok meg.

Kik robotoltok cudarul,
S kikre a rossz bér gúnyja hull,
Bocsássatok meg.

Testvéreim, ti kedvesek,
Hogy mint ti, úgy nem szenvedek,
Bocsássatok meg.

Jobbért, mit kaptam, mindenért,
Mi érdemetlen ingyen ért,
Bocsássatok meg.

A rossz szavakért, tettekért
S jó elnemekövetettekért
Bocsássatok meg.

Hogy élek vígan és vagyok,
Míg más vergődve sanyarog
Bocsássatok meg.

Kik arca értem izzad itt
S velem a lány munka lakik,
Bocsássatok meg.

Emberek, szerte földeken,
Kiket fog nagy veszedelem,
Bocsássatok meg.

Mind, akik bolygtok szertesztét,
S nem jobbíthattam életét,
Bocsássatok meg.

Kik nyüzsgtök minde tájakon,
S rejt barlang öle, víz, vadon,
Bocsássatok meg.

Ti rókák, medvék, szarvasok
És ti keserű farkasok,
Bocsássatok meg.

Madarak és kicsi halak,
Úszók, szárnyasok, bogarak,
Bocsássatok meg.

Erdők, felhők, föld közepett
Kik visztek sok kis életet,
Bocsássatok meg.

Kúszó, zörmölő, vak rajok,
Kiktől az édes föld zajog,
Bocsássatok meg.

A szívem megvert és esett,
Nézzetek hát el keveset,
Bocsássatok meg.

Itt élek, forgok és csalog,
És egyszer mint ti, meghalok,
Bocsássatok meg.

LUDVÉRC

— Valami kapar az ajtón, — mondták egyszerre többen.

En odaszaladtam az ajtóhoz és már nyújtózkodtam, hogy elérjem a kilincset, de Orsik néni ijedten felkiáltott:

— Vigyázz gyermekem, az Istenért, mind elviszi a szél a tollat, ha kinyitod. — Aztán felállt. Két karját kinyújtotta, mintha az egész halom tollat magához akarná ölelni, két kezével emelte a nagy fekete kendője két szárnyát és így olyan volt egészen, mint egy repülésre kész denevér.

En mindig úgy láttam gyermekkoromban, hogy Orsik néni hasonlít a denevérhez és nem volt még valami a házunk körül, amitől annyira irtóztam volna, mintha denevér visított az ótoronyban, meg az Orsik néni rikácsolásától este, ha hívta a tyúkjaikat. Most rémülten elkaptam a kezem a kilincsről... Mert valóban, odakünn rettenetes hóvihár dühöngött, nekünk pedig nyitott kéményünk volt a konyhánkban, ha kinyitom az ajtót, olyan huzat támad, hogy egy szális elsöpri az asztalról a tollat. Így is — éreztem a lábambal, — csak úgy tódult be a hideg az ajtó alatti résen. A vénasszonyok, akik tollat fosztottak, zsámolyokra rakták a lábukat. A katalanban lobogott a tűz és így is majd megvette őket az Isten hidegje.

Hatan voltak. Jól emlékszem, minden este egyformán helyezkedtek el a nagy asztal körül. Orsik néni az asztalfőn, kétoldalt a két szomszédasszony, majd a kanásznő, meg a bába, s az asztal végén Juli néném. Vének voltak valamennyien, mint az országút. Vastag, fekete kendő takarta a fejüket. Foguk összesen öt volt: egy Orsik néninek, egy a bábaasszonynak és három Juli nénémnek. Egyiknek sem volt kettő egymás fölött, hogy össze verhetne volna, amint vacogott. Némán remegett az ajkuk és néha-néha majdnem egyszerre bölintottak, mintha valamelyikük ki nem mondott gondolatát helyeselnék. Az olajmécs fölé papírzacskót borítottak, hogy a szegényes fény el ne vesszen a rengeteg füstös konyhában. A tollkupac fénylett csak fehéren és az asztal volt az egyetlen világos sziget, rajt a vénasszonyok kezei úgy lubickoltak a tollban, mintha friss hóban madaracskák fürödnének... Két külön élet volt a karcsú kezek játéka a habfehér pehely között s a félhomályban a feketekendős fejek... Ezek a fejek, az összenőtt, bozontos szemöldökök, a puha, beesett ajkak voltak eredői gyermekkorom legszörnyűbb meséinek.

A kemence mellett ott állt a félkarú Andris bátyám. Ő volt az egyetlen férfi a házban. Az apám, József bátyám és a szolgák kint voltak a háborúban. Andris bátyám pedig tehetetlen volt, mert az egyetlen kezéről is hiányzott három ujja, s a másik karja helyén mindig megújuló csúnya kelések voltak. Nem volt, aki az ajtó alatt befoltozza a réseket.

Gyermekek ketten voltunk a konyhában. Én és Juli néném unokája, az öklömnyi, gömbölyű Böske. A katalan mellett gubbasztott egy felfordított lyukas fazékon. A lába egy zsáklarabba volt bugyolálva. Hó permetezett be a réseken és a kaparás újra hallatszott.

— Eresszétek be a kis fehér macskámat! Megfagy odakünn, — kiáltotta Bözsi és mindjárt sírva is fakadt. Nem kelt fel, nem bújt

az öreganyja szoknyájához, csak ott szepegett csendesen a kuckóban.

— Ki ne merd nyitni! — visított Orsik néni és fekete kendőjével már majd az egész asztalt beölelte. A nyomorult mécs fénye elmerült a kendője nagy feketeségében és sötét lett egészen a konyhában.

Andris bátyám még nem volt öreg ember, csak rokkant volt. Epek és fehérek voltak a fogai, most, hogy mosolyogva megszólalt, még a sötétségből is kivillogtak.

— Talán fél, Orsik néném, hogy valami rosszlélek száll be az ajtón?

Orsik néni csak most kezdte szárnyait visszahúzni a tollkupacról.

— Dehogy félek, fiam. Télen nem félek még a templomkertben sem, mert télen nincsenek ludvércék. Ennekem meg vén koromig más rossz szellem nem ártott sohasem, egyedül a Ludvérc.

— Aztán találkozott vele valaha, Orsik néném?

— Hát hogyanie találkoztam volna. Ejnye, mintha nem meséltem volna már százszor, hogyan megkísértett, mikor növendék leány koromban a papéknál szolgáltam.

„Úgy volt, hogy a papéknak volt egy nagy fekete, nöstény macskájuk. Egyszer, mikor este le akartam feküdni, hát ahogy széthúzom a cselédágyat, ott találok a fekete macskát a vánkosomon. Hat apró, meztelen kölyök van alatta. Mutatom a tisztelendő úrnak, az meg csak nevet rajtam, hogy — azt mondja, — most már nem tehetek mást, emésszem el macskákat, az ágyat pedig húzzam tisztába. Úgy is lett. Vasvillával gödröt vájtam a trágyadomb közepébe, aztán az öreg macskát bezártam a kéménylyukba, a kicsinyeket meg személtapátra szedtem, kivittem a ganédombra, beleszórtam őket a gödörbe, magasra felhántam fölöttük a trágyát, még meg is tapostam.

Ahogy Böske ezt meghallotta, nagyot visított.

— Éresszétek be a kis fehér macskámat! Akarom, hogy beéresszétek.

Kint az a valami, ami be akart kérezkedni, mintha meghallotta volna a hangját, minden eddiginél hevesebben kezdte kaparni az ajtót.

— Egye meg a fene a döggjét, — mondta András bátyám, — majd betalál az istállóba, ha fázik. Melegebb van ott, mint idebenn.

Orsik néni kurta, sötét pillantást vetett Bözsire, aztán folytatta. A kezei már nyugodtan járták a maguk táncát a szállingó pelyhek között.

„Hát ahogy ott tipródok a szegény párák fölött, föltekintek a holdvilágos égre, látom ám, hogy az anyamacska bújjik ki a kémény tetején. A háztetőn valósággal úgy csúszott le a négy talpán. Akkor még alacsony, zsuppfődeles volt a papék háza is. A tetőről könnyen leugrott a földre és futott felém. Szerencsére nálam volt a vasvilla, azt hiszem, különben ott nyomban kikaparta volna a szememet. Hármát, négyet ráütöttem tiszta erőmből, mire valamennyire tágított onnan. Akkor egy nagy tuskót hoztam a favágótóról és oda tettem nehézségnek a kismacskák fölé, hogy ki ne kaparja őket az éjszaka.

„Azzal bementem a konyhába, tisztába húztam az ágyamat és nyugodtan lefeküdtem. De alig aludtam el, arra riadtam, hogy va-

lami toporzékol a hasamon. Hát, ahogy kinyitom a szememet, látom, hogy a fekete macska. Szerencsére hirtelen észbe kaptam. Megfogtam a nyakát felülről, hogy karmolni ne tudjon, felkeltem, kivágtam az udvarra és jól bereteszeltem mögötte az ajtót...”

— Kicsukták a kismacskámat, — sírta Bözsi. — Ereszd be, hallod-e, ereszd be! — mondta nekem és rázta a kabátom ujját. A szél még mindig dühöngött, a kaparás meg-megújult. De most nem vetett ügyet senki sem a gyermekre, sem a viharra, sem a kaparára.

„Bezártam a kéménylyukat, — folytatta Orsik néni. — Ezen az éjszakán nem is kísértett többet...”

„Másnap este ajtót, ablakot jól bereteszeltem. Megnéztem ágy alját, tűzhely alját, még a hideg katlanba is bele kurkáltam, nem húzódott-e meg valahol a beste állat. Nem találtam sehol. Biztos voltam, hogy az éjjel nyugodtan alhatom fölé. De nem úgy történt bizony. Éjfél felé szörnyű álmom volt. Mintha kint feküdtem volna a ganédombon, a vén Csuka Péterné meg, akiről mindenki tudta, hogy boszorkány, rajt ült volna a mellemen. A mellem nem tudott lélegzethez magasodni. A szívem dobogása elállt és már azt éreztem a körmeim alatt, a lábujjaim hegyén, a fejem bubján, hogy húzódik ki belőlem az élet. Kiáltani akartam, de hiábavaló volt minden erőlködésem, egy hang sem jött ki a torkomon. Egyre jobban zsibbadt az egész testem és már szépen belenyugodtam, hogy meghalok. Csak az szomorított, hogy fiatal leány-fejjel, ott helyben, a Csukáné árnyéka alatt ér el a végem. Nem is tudom, mitől ébredtem életre, csak azt láttam, ahogy kinyitottam a szemem, hogy az éktelen nagy fekete macska ott fekszik a mellemen... Nyomta a szívemet, így, mintha legalább is kövérdisznó lett volna. Alig volt erőm hozzá, hogy lenyomjam magamról.

„De ahogy lenyomtam, nem szaladt el, ott maradt mellettem az ágyban, és kényelmesen nyújtózkodott. Erre én megfogtam újra a nyakát meg a farkát és kivittem az udvarra. Kinn a kútnál fel-emeltem a fejem fölé és ahogy csak bírtam, nekivágtam a kútká-vának. — De a macskának meg se kottyant az ütés, villogó szemekkel rámtekintett, azután elfutott.

„Másnap este megint jól becsukaszokodtam és nagyobb biztonság kedvéért odatettem az ágyba mellém a mozsártöröt. Ezen az éjszakán még rettenetesebb álmom volt. Azt álmodtam, hogy boszorkánysággal vádoltak és felakasztottak a bíró kapufélfájára. Már éppen a megfulladásnál voltam, mikor odaérkezett a tiszte-lendő úr. Egy nagy könyvvel szétverte az embereket, engem pedig levágott a kapufélfárról. A zuhanásomra ébredtem fel. Hát a macska éppen akkor ugrott le az arcomról. Egész súlyával rajt feküdt a számon és, Isten tudja, talán meg is fulladok, ha föl nem riaszt ez az irtózatos álom.

„A macska most elszaladt az ágyamról, de nem messzire, jól láttam az ablakon beszűrődő holdvilágnál, felült arra a székre, amelyikre a ruháimat raktam le, onnan villogtatta felém a szemét. Úgy ült ott, mintha ugrani akarna. Én kivittem a mozsártöröt a vánkosom alól és minden erőmből feléje hajítottam. Ma sem tudom, hogyan sikerült olyan jól eltalálnom, de abban a pillanatban lebukfencezett a székről. Kiugrottam az ágyamból nagy sietve, hogy elkaphassam, mielőtt magához tér. Megfogtam a farkát és szaladtam ki vele az udvarra... Most már el kellett valami módon emésztennem, mert tudtam, mi vár arra, aki félig üt agyon egy

macskát... Kint a farkánál fogva nekivágtam a kútágasnak, de ettől nemhogy megdőglött volna, inkább magához tért és visszagömbölyödött, hogy megkarmolja a kezemet. Újra megfogtam a nyakát is. Odaszaladtam vele ahhoz a kőfalhoz, ami a templomudvartól elválasztotta a paplakot. Hozzá vágtam egy kiálló, éles köböz, négyszer is, ötször is. Azt szerettem volna, ha szétnyílik a feje, de annyira nem tellett az erőmből. Orrán, száján azonban már folyt a vér. Ledobtam, rugdostam, meg sem moccant. Akkor újra elkaptam a farkánál fogva és hátra vittem a patakhöz. Belehajítottam a vízbe, hadd vigye..."

Böske az utolsó mondatoknál már hangosan ordított. Orsik néninek emelni kellett a hangját, hogy túl bírja kiáltani.

— Eresszétek be, eresszétek be! — sikoltozott.

— Nyughass már, te leány! — förmedt rá Andris bátyám. Bözsi erre abbahagyta a hangos sírást. Hozzám bujt és csak akadozó lélegzetén lehetett érezni, hogy sírással vesződik.

Az öt vénasszony mintha inkább Bözsi pártján lett volna. Mogorván tekintettek Andris bátyámra, de Orsik néni felé nem merték mutatni a haragjukat. Isten tudja, honnan eredt tekintélye volt a fajtája között ennek a vénasszonynak.

„Hát másnap reggel, — mondta tovább Orsik néni, mintha mit sem hallana a türelmetlen kaparásból s a vihar megújult üvöltéséből, — akár hiszitek, akár nem, ahogy kiléptem a konyhaajtón, ott találtam magammal szemben a förtelmes állatot. Az egyik szeme kifolyt. A fületöve csupa vér volt, de azért olyan nyugodtan nyújtzkodott a tornácra, mintha misem történt volna... Ekkor már nem bírtam tovább, hiszen álmomban is egész éjjel vele vesződtem. — torkom szakadtából felsikoltottam.

— Segítség, tisztelendő úr, segítség! Boszorkány!

A szegény jó megboldogult tisztelendő úr, Isten áldja meg a lelkét, hanyatt-homlok rohant ki, azt gondolta szegényem, megboldogultam. Nem csodálom, még magam is megijedtem a rikitásomtól. Csak akkor kaptam észbe, hogy milyen bolondságot csináltam, mikor már szemtől-szembe álltam a tisztelendő úrral. Mit volt mit tennem, bolond hírem ne keljen, el kellett mondanom az egész történetet a macskáról. A végén azt mondtam neki, hogy tovább én ezzel a macskával egy házban nem maradhatok, vagy elemésztek, vagy nekem kell pusztulnom a házból... Szegény jó tisztelendő úr, Isten áldja a kezét, mindjárt hozta a puskáját és agyonlőtte a macskát. Saját maga ásott gödröt neki az alá a vén diófa alá, amelyik most is ott áll még a pajta sarkánál.

„Örültem, amikor a tisztelendő úr behantolta a mély gödröt. Azt hittem, most már minden bajnak vége van. Hej, dehogyan lett vége..."

„Hét napig nyugalom volt, de hetednap este, amint jövök a kert felől az egyházfinéval, látom ám, hogy a trágyadomb fölött, épp azon a helyen, ahol a kismacskákat eltemettem, ott táncol a Ludvérc. Eddig még csak mesében hallottam róla; most láttam először, olyan volt, mint valami ezüstösen fénylő füst, de a világossága magából a párából eredt, sem nap, sem hold fénye nem sütötte, de még egy ablak fénye sem esett rá... Nem volt rajta semmi ijesztő, inkább szép volt, amint táncolt, mégis majd elállt a szívverésem, mikor megláttam. Ha ott nincs az egyházfiné, hát tüstént szörnyet halok ijedtemben. Az egyházfiné azt mondta, hogy már sokat látott ilyesmit életében. — Valami rossz szellem jár

ott, — mondta, — de félni nem kell tőle, nem bánt az, inkább elszalad az ember elől. Azzal tett néhány lépést feléje. A Ludvérc erre tovább libegett. De ahogy megfordult, — látom ám, hogy a Ludvérc szépen lebeg utána, egyre közelebb jön... Erre én elkezdtem szaladni. Eszeveszetten futottam a konyhaajtó felé, az istállóajtónál visszaneéztem, hát szentem úgyse... a Ludvérc futott utánam, alig lehetett már tőlem öt lépésnyire. Nem törődtem én többet az egyházfinéval, csak vágattam, ahogy tudtam. De amint a kutyakóter előtt elszaladtam, a kutya ugatva kiugrott, én meg megbotlottam a láncába és ott helyt földhöz vágódtam...”

Ebben a pillanatban a konyhában váratlan dolog történt. Bözsi vékonyka, de éles hangon elkezdett kacagni. Kacagott olyan hangosan, hogy az egész konyha csengett bele. Bólintgatta a kis fejét és kacagott olyan karcolósan, ahogy a papagály szokott, ha eltanulta a gazdájától.

Orsik néni döbbsen elhallgatott. Amig Bözsi kacagott, senki sem mert egy hangot sem adni. Meredten néztek rá. De amikor abbahagyta, úgy tettek a felnőttek, mintha észre sem vették volna.

— Aztán?

„Aztán a puli odajött szuszmitolni, én meg belekapaszkodtam a szőrébe, a szememet lehunytam, hogy éppen csak egy kis darab földet láttam a lábam alatt. Félig álltam csak föl, úgy surrantam be a konyhába. Csak akkor mertem visszatekinteni, mikor már bévül voltam az ajtón. Hát szenturamisten, látom ám, hogy amint be akarom tenni az ajtót, fölöttem beröppen a Ludvérc a konyhába. Szerencsére a tisztelendő úr éppen kijött a szobaajtón a nagy robajra és gyertyát hozott a kezében... A világosságtól egyszerre eltűnt a Ludvérc és leoltottam a lámpát. De éjszaka háromszor, négyszer is felriadtam rá, hogy ott ül a fekete macska a mellemen. Láttam, vakuljak meg, ha nem láttam, még akkor is, mikor fölértem és úgy nyomta a mellemet, mintha egy teli zsákot tettek volna rá, de ahogy feléje nyultam, úgy eltűnt mindig, hogy híre hamva sem maradt. Megisméltódott ez a rémület éjszakáról éjszakára. Akkor már nyilván tudtam, hogy elátkozott lélek volt a macskában. Rettenetes volt attól fogva éjjelem, nappalom. Már azon töprengtem, hogy levetem magam a szakadékba, mert bizony jaj annak, aki félig üt agyon egy macskát.

„Utoljára még elpanaszkodtam az egyházfinénak, mert az igen tudós az ilyen dolgokban. Hát az azt mondta, sohase búsulj Orsolya leányom, csak gyere fel velem egyik este az ótoronyba, majd fogunk egy jó nagy denevért, azt a két szárnyánál fogva kiszegezed az ágyad lábára; meglásd nincs az a macskába kárhozott lélek, amelyik az ilyen ágnak közelébe merjen kerülni...”

Mikor a denevér szót kimondta, az öregasszonyok fölött, mint ha szélvész húzót volna el, hirtelen behúzták a nyakukat. Ekkor jutott nekem is eszembe, hogy Orsik néniről azt beszélik, fiatal leány korában denevéreket tartott madárkalitkában.

— Odaszegezte? — kérdezte Andris bátyám és már jóelőre röhögésre szélesítette a száját. Orsik néni felelt volna, de ebben a pillanatban éktelen macskanyávogás hallatszott be kívülről. Már nem is macskanyávogás, inkább szopógyerek sírásához hasonlított...

— Oáááá! Oááá...

A vihar teliszájjal üvöltött, az ajtó úgy zörgött, mintha a kilincset rázták volna. Mindenki az ajtó felé tekintett, csak Orsik néni

nézett le merően az asztalra. A keze úgy remegett, hogy amint tollért nyult, az egész fehér hegy megrengett belé. Bözsi megint hangosan sirt. Nagy erőfeszítéssel kibogozta magát a rongyos lazs-nakból és bógve és vissza-vissza-rettenve az ajtó felé közelített.

— Eresszétek be a kis fehér cicámat!... Halljátok-e, eresszétek be!

Megint odamentem és megfogtam a kilincset.

— Na nyisd már ki egy cseppet, — mondta Juli néném, — hadd bujjon be az a nyomorult kismacska. Nem lesz abból semmi baj, csak vigyázva nyisd. Ne jobban, mint egy tenyérynire.

Én lenyomtam a kilincset. Bözsi egy lépésre az ajtótól megállt, ujját a szájába tette és még a lélegzetét is visszafojtotta, úgy várt. Orsik néni széttárta fekete szárnyait, újra a toll fölé hajolt. Szólni akart, de én akkor már megnyitottam az ajtót.

Ebben a pillanatban Orsik néni olyat sikoltott, hogy az nagyobb és véresebb volt minden denevérvisitásnál.

A keskeny résen egy éktelen nagy fekete macska tolakodott be.

Ahogy odatekintettem, pillanat alatt elernyedtt a kezem. A szél kivágta az ajtót olyan erővel, hogy az mindkettőnket eltaszított, Bözsit is, engem is. — A tollat kikapta a szél a vénasszony szárnyai alól, telehordta vele az arcát, a haját, mintha most őszült volna meg egy pillanat alatt szőröstül, bőröstül. Az asztalon talán egy szál toll sem maradt, ott kavargott valamennyi a nyitott kémény fekete torkában.

A macska átugrott rajtunk és a vénasszonyok asztala mellett megállt, hátát felpuposította, farkát az égnek tartotta. Én hátulról a szemét nem láthattam... Aztán befutott az asztal alá. A vénasszonyok olyan fürgén ugráltak föl székre, padra, mintha valamennyien tizenhat évesek lettek volna... Csak Juli nénémben volt annyi bátorság, hogy odaszaladt Bözsiért. A macska erre fölugrott Juli néném székére, onnan az asztalra, pontosan Orsik néni elé.

Odakinn újra nagyot kiáltott a vihar. Úgy omlott be az ajtón a hó, mint a füst. A lámpa nagyot lobbant, aztán sötét lett a konyhában.

Macska sziszegését, majd rekedt visítást hallottam s ahogy a vihar egy pillanatra szünt, láttam, hogy Orsik néni hatalmas denevér szárnyakon kicsapott fölöttem az ajtón. Maga előtt kergetve a macskát.

Sohasem tudtam egész tisztán visszaemlékezni arra a pillanatra, de annyi bizonyos, hogy mire Andris bátyámnak sikerült nagy kinnal a fogaközé vett gyufáskatulyán tüzet éleszteni, sem Orsik néni, sem a fekete macska nem volt sehol.

Tatay Sándor

HIMNUSZ-FORDÍTÁSAI A BREVIÁRIUMBÓL

Horváth Béla pályája kezdetétől fogva eddig is meg nem lántorodva képviselte irodalmunkban Szent Domonkos harcos szellemét. Tudós hajlamai is Szent Tamás rendjéhez vonzólták őt, így most régi vágya teljesült, amikor Szent Domonkos harmadik rendjének tagja lehetett. Ebből az alkalomból a költő, a rend megbízásából lefordítja a Breviárium himnuszait. A fordítások rövidesen könyvalakban is megjelennek Szent Domonkos harmadik rendjének kiadásában. Most néhány szemelvényt közlünk a költő új fordításaiból.

VENI CREATOR SPIRITUS

Jöjj el, Teremtő Lélek és
Minket tüzesen látogass,
Öntsed ki nagy kegyelmedet,
Betöltve minden gyermeked.

Vigasztalónak ismerünk,
Ajándokunk és Istenünk,
Te élő víz, te szeretet,
Te tűz és lelki szent kenet!

Te hétszeres nagy adomány
Az Úr-Isten jobboldalán,
Atyád ígért meg esküvel
S minket beszélni megtanítasz.

Bocsásd belénk szerelmedet,
Minden tagunkba fényedet,
Szegény testünket orvosold
Okos erénnyel, orvosunk!

Bosszús hadaktól mentegess,
A drága békét add nekünk,
Vezérünk minket így vezess
S bajok közé nem bukhatunk.

Tebenned lássuk az Atyát,
Ismerjük szintúgy Egy-Fiát
És higgyük minden koron át,
Hogy mind a kettő Lelke vagy.

Aldjuk Fiúval az Atyát
S Vigasztalót, ki velük egy:
Nekünk a Fiú szerzi meg
A Szent-Lélek szép sugarát.

O, GLORIOSA DOMINA

Oh, Boldog-Asszony, legdicsőbb,
Te csillagok fölött ragyogsz:
Ki téged bölcsen alkotott,
Növelted édes tejeden.

Mit Éva tépett keserűn,
Te adtad érte magzatod:
A csillagokba térhetünk,
Mert ablak vagy a mennyeken.

Királynak vagy te aijtaja,
Csodás sugárnak kapuja:
Sarjának örvendeztetek
Megszabadított nemzetek!

Kegyelem Anyja, Mária,
Te irgalmatos Szűz-Anya,
Bosszús hadaktól védve-védj
És vég-óránkon égbe végy.

Úr-Jézus, dicsőség neked,
Te Szűz-Anyától született,
S Atyának, Szent-Léleknek is
Dicsőség minden száradon.

QUEM TERRA, PONTUS, AETHERA

Kit föld és menny és tengerek
Imádnak, áldnak, zengenek,
A Hármas-Egyet hordozá
Boldog ölében Mária.

Anyának boldog állapot,
A magasságos Alkotó,
A földet újján forgató,
Rejtőzött méhe rejtekén.

Akit szolgál a hold s a nap
Örökké minden századon,
Malasztal teljes méhiben
Viselte azt a Szűzanya.

Boldog-Asszonynak ég üzen,
Szent-Lélektől fogantatott,
S kit vágytak minden nemzetek,
Szűz méhiben megszületett.

Kegyelem Anyja, Mária,
Te irgalmatos Szűzanya,
Bosszús hadaktól védve-védj
És vég-óránkon égbe végy.

JESU, REX ADMIRABILIS

Jézus, te legdicsebb Király,
Te győzelebb mindannyinál,
Nagy édesség, mindenki vár,
Kívánatos, minden kíván:

Keblünk között vagy édesen,
Élő kút, fényes értelem,
S a földön és az egeken
Magad vagy minden szerelem.

Midőn szívünket megnyitod,
Kigyújtod ott igaz napod,
Hívásunkat igazgatod
S tüzes jóságod ott ragyog.

Jézust ismerjék mindenek,
Szerelmet benne leljenek:
Jézus tűzébe menjenek
És mint a láng, ellengjenek.

Jézus, csak téged hirdetünk,
Csak téged másol életünk,
Te légy szívünknek oltalom
Mostan és minden holnapon.

IAM CHRISTUS ASTRA ASCENDERAT

Már Jézus égbe szárnyaló,
Az égbe megy, hová való,
Hogy irgalomból az Atya
Szent-Lelkét hozzánk küldje el.

A lelék megtel és vígad,
Szent-Lélek áradoz belé,
Megszólal minden nyelveken,
Isten hatalmát hirdeti.

Szép ünnepünk megvirradott,
Mert már a hétszeres titok
A földön hetet fordított,
Jelezve boldogabb időt.

Beszél egymással kedvesen
Görög, latin és szerecsen.
Beszél s elámul mindenik,
Hogy tudhat minden nyelveken.

Hajnalban három óra tájt
A földkerekség harsonált.
S a hű Apostol tudta mind,
Hogy Isten jötte zengedez.

Még akkor nem hitt Judaea,
Elméje is megháborult
S vádolja Krisztus híveit:
Szóló levétől szólnak.

Mivel hogy mennybe sugár,
Atyai fényből drága tűz
Betölti Krisztus híveit
S tüzes ígére fölhevít.

De szép erényt és sok csodát
Péter bölcsen tesz ellenük,
S megvallja, hogy a vád hamis,
Joél, a rút vádaskodó.

Neked dicsőség Szent Atya,
S Fiú, aki főtámadott,
Színtúgy neked, Vigasztaló,
Mostan és minden korszakon.

THURZÓ GÁBOR:

SZENVEDÉLYES NEMZEDÉK

SORSOK A NÉMET ROMANTIKA ÉVEIBEN

A Schiller és Goethe halála közötti rövid harminc esztendőben szenvedélyes nemzedék élete lobog, akár a széltől tépett fáklya fénye, egyszerre vetve fantasztikus árnyakat és fényeket, — a német földre. Fiatalon élnek és javarészt fiatalon halnak meg, a késő halál ajándéka egyiküknek jut csak ki az egek fukar kezétől, — s ez az egyetlen is hosszú esztendők óta örült már, mikor a halál utóleri. Hölderlinnek hívják ezt az elzárkózott örültet, aki a Hyperion első lapjain így tesz vallomást nemzedéke helyett is: „Isteni lény a gyermek, amíg meg nem hempergetik az ember kaméleon-színeiben. Olyan, amilyennek született és ezért oly szép. A törvény és a végzet kényszere nem érintette még, a gyermekben él csak egyedül a szabadság. Benne van a béke, még nem ütközött össze önmagával. Gazdag, ismeri a szívét és nem ismeri az élet szűkösségeit. Halhatatlan, mert nem tud a halálról semmit.” Micsoda kegy ez, mentesnek lenni a törvény és a végzet kényszerűségétől, szabadon, kényekedvre élni, megpróbálni lehetetlent is, „a szép végtelent”, ahogy Jean Paul nevezi, — de csak élni nem tudnak. Mindaz, ami élet bennük, a papirosra szorul, egy-egy versben, novellában egy pillanatra felvillan a vágyódás fénye, a csoda, amely megvalósítja a lehetetlent.

Mi ez a lehetetlen a német romantika ifjú oroszlánjainak? Novalis regényhőse álmában a kék virágot látja, aminek láttán „megnevezhetetlen gyengédség” fogja el. Feléje akar nyúlni, arra azonban a csodálatos virág egyszerre mozogni és változni kezd. „A levelek fénylőbbek lettek és a növekvő szárra simultak, a virág feléje hajolt, a szirmok kiterjesztett kék gallért mutattak, melyben gyengéd arc lebegett.” Az álommal végleg eltűnik a kék virág is, és nyomában ott marad a nosztalgia, a szebb, a földöntúlóbb, a lehetetlenebb, az élet-fölötti felé. Novalis programot is ad valamennyiük számára. Mi a romantika? — erre a kérdésre így felel: „romantikusnak lenni annyit jelent, mint magasabb értelmet adni a közönségesnek, titokzatos külsőt a megszokottnak, az ismeretlenség méltóságát az ismertnek, a végtelenség fényét a végesnek”. De ennyi csak a romantika? Novalis mélyebbre is mutat: azt mondja, hogy az emberi természetben rejtett vonások vannak, melyek rejtettek az értelem előtt, s meg van róla győződve, hogy az ember akaratával elvesztett vétagokat is pótolni tud. Az álom, a bizalom, a vakmerőség hősei ezek a fiatalon ellobogó költők, — mintha a költő, a szellemi ember eszményképei lennének, kiesit torzan, boldogtalanul és érdekesen.

A romantika éveiben az éjszakai Bécs rejtett utcáiban különös események történnek. Ha eltűnnek az emberek és a házak közé benyomul a sötétség, kioltva még a holdat is, egy színész siet végig a macskaköveken. Szétnéz, az utcán csak a sarki házak rossz olajlámpása világít, s a színész cselekedni kezd. Repülni akar. Emelgeti a lábát, a karjait, s mintha Novalis tanítványa lenne, akaratával pótolni akar egy hiányzó emberi tudományt, a

rettenetes szárnyatlanságot. Micsoda hitvány valaki az ember szárnyak nélkül! Milyen nehezen juthat el a magasságokba! Milyen nehezen varázsolhatja el mindennapjait! Valaki rajtacsípte a különös éjszakai embert és azt mesélte, hogy a szeme láttára sikerült néhány métert repülnie. Wilhelm Schmidtbonn, a kései kommentáló, engedelmesen hajlik meg a szemtanú előtt, hiszen mit tudjuk mi azt, hogy az ember, akit eksztatikus vágyódás röpit a lehetetlenbe, nem tud-e egy-egy szerencsés órában vágyódása szárnyán valóban a csillagokig emelkedni? Hiszen Dülmenben él egy szimpla apáca, Emmerich Katalin, akivel titokzatos dolgok történnék, aki végigszenvedti Krisztus szenvedéseit és eksztázisában kint él a testén kívüli világban, ott, ahol a térnek, a nehézkedésnek nincsenek szabályai. Emmerich Katalin végig tanúskodja Krisztus kínszenvedéseit, testén megjelenik az öt seb, — s aztán, az egyszerű lélek, elmondja mindazt, amit a nagy Passióból látott, eleven lélekkel, friss emberi szemekkel. Ágya mellett ott áll *Brentano*, a poéta, és káprázó szemekkel jegyzi föl az eksztatikus lélek látományait. „Ki tudná leírni azt a rettenetes szenvedést?” — kérdezi *Brentano*. — „Éjjel-nappal kénytelen üldözetben vonagolni és nyögni a fájdalomtól. Arcán pedig a legnagyobb türelem és szelidség a tökéletes megadással párosul a gyötrelmes irtózatosságot komolyságában.” A repülni akaró színész és a szelíd apáca a lobogó nemzedék eszményképei, — *Brentano*, szívében kis irigységgel, jegyzi föl a vallomások: így kellene élni, gondolja, erre képesnek lenni. Mert a valóságos élet a látomás, a hazárdozás és a hazugság világa.

És kialakul három típusa a vágyódásnak. Az egyik Istennel akar egysülni, a hit csodáira vágyik. A másik elmerül a vakmerő fantáziában, a képzelet fantazmagóriáival veszi körül magát. A harmadik a hazugságba menekül, a vágyott élet képeit nagytípusú hóbortosra, komikusra. De ez a három típus sohasincs megkülönböztető, — a vizionárius hit, a háttorzongató rémítés és a nosztalgikus vágyódás állandóan keveredik, új és új vegyületekké.

A két eksztatikus testvér, *Bettina* és *Clemens Brentano* a spirituális rajongás emberei. *Bettina* az agg Goethével levelez, már-már hisztérikus szenvedélyességgel, de a levelekre a választ is ő írja gyakran, felnagyítva vágyait, kiegészítve a nagy aggastyán hűvösebb sorait a maga szenvedélyességével. *Clemens Brentano* két szenvedélyt visel a szívében, egy vörös és egy fehér izzást. Lehúzzák az érzékei, de Dülmenben, Emmerich Katalin mellett felemeli a vallás. Megtér, talán maga se tudja, mennyire pózolva, és egy szerelmes lélek forróságával lesz katolikus. Mennyei szerelmet hirdet, a rózsafüzérről elmélkedik, a rajongó pátosz fokozásaival, s mintha Goethe anyjának szavait kívánná valóra váltani: „A te világod a felhőkben van és nem a földön.” *Brentano*t megérinti a barokk nagysága, van benne valami a mi öreg Amadé Lászlónk kacskaringós szó-halmazából, úgy dicséri az Uristent és úgy ünnepli önmaga áhítatát, egekbe-emelkedését, mint barokk oltárok művészeinek áhítatosan cizellált angyalai. *Novalis*, aki valamennyiük között a legkorábban hal meg, egy égi szerelmet sirat és a „*mágikus idealizmus*” szolgálatában eljut a katolicizmus szimbolikájáig. Lírája vallásos elemekkel szövődik keresztül-kasul, ő plántálja tele szimbólumokkal a romantikát, talán ő a legmármórosabban romantikus valamennyiük között. Társai a „kék virág” árnyékában állanak, a kék virágot azonban ő tartja kezében.

1801-ben hal meg, amikor Schiller még él és Goethe alig került ki a Wilhelm Meister kábulatából. Mintha csak azért élne, hogy társai szájába adja a szólamokat, kiossa a szerepeket és elébük tűzze a jelszót. Csupa ellentét, protestáns létére katolikus kellékekkel dolgozik, s az, aki úgy tud siratni egy érzelmet, egy földi lényt, megteremti a halál vágybirodalmát. Sűrítetten, fojtottan élni, mindent egybeölelni, valóságot és fantáziát, végességet és végtelent, köznapiságot és egy fentebb világot, — közben azonban a halált szolgálni, az egyetlen létformát, — milyen különös átlényegiesítése ez a keresztény eszményiségnek a valóságos, test-vér élet vágyaival. Brentano, aki elsüpped ösztönei között, majd megtalálja Emmerich Katalin példájában az ekzsztatikus, nagyszabású élet egyetlen lehetőségét és lemond ösztöneiről, *Novalis*, aki a dús életre vágyik, melyben szimbólumok füledt flórája virít, s felfedezi vágyódásaiban a halál megváltó szépségét és teljességét: ez a két hős a romantika fejedelme, úttörője és törvényadója.

Goethe ironikusan meg is jegyzi, hogy lassankint mindenki katolizál.

A két vezér eljut a hit békességéig, de mit csináljanak azok, akik csak az életet szeretik, megkötés nélkül, és az élet-fölötti gyönyörűségekben bőséget, habzsolást, izgalmakat keresnek? A fantázia képei közé menekülnek, ahol az ember igazán nem más, mint romlatlan gyermek, az ember kaméleon-színei nélkül, ahol igazán nem köt senkit a törvény és a végzet. *E. T. A. Hoffmann* iszonyú, zavaros gyerekkort él át, maga se tudja, hogyan fordul életének útja. Él mint katona, aztán karmester lesz német vidéki városokban s végül mint bírósági tisztviselő jut el Berlinbe. Pontos, pedáns hivatalnok, aki azonban a szó szoros értelmében két életet él. Vigan kocsmázik, lassan fogyasztja ellenállását az étellel szemben, két végén égő gyertya. Mert éjszaka kerül aztán igazi álom-világába: novellákat ír. Vad, fantasztikus történetek ezek, telve iszonyúsággal, bűnnel, borzalommal. A fékeiktől megoldott világ tombol benne. Hoffmann meglazítja a valóság és a fantázia kötelékeit, az élet tényei átzuhognak a képzelet fantazmagóriái közé. Valóságos díszletek között fantasztikus figurák járnak, örültek, halottak, mániakusok. Különös scenériák között pedig hús-vér lények. Ő írja meg a fúró-faragó mestert, aki tökéletes babákat fabrikál, melyek épp olyanok, mint az emberek, csak a lelkük hiányzik. Rendes fiatalember szeret bele a babába, egész életét rááldozná, — s milyen rettenetes, megoldhatatlan csomó, hogy ez a szerelem nem elégülhet ki, ez a romantikus vágy megtörik a valóság ellenállásán. Hőseinek különös tudománya van, ellopják a lelkeket varázstükrükben, ahová hiába néz be a megbűvölt, nem látja többé önmagát. Démonikus hatalmak járnak a korai német biedermeier derűs, fehérfüggönyű szobáiban, édes kränzchenek bájai között, és halálba muzsikálják a tüdőbeteg leányokat. És mennyi ilyen megszállott kavarog még ebben a szüntelen démoni keringésben, mely fölött mintha Paganini hegedülne, akiről sokan azt gyanították, hogy maga az ördög.

Hoffmann rémvilága a romantikus vágyódás talaja, az ő számára éppolyan valóság, mint az igazi, kézzelfogható élet. Nincs benne kitalálás, — hitele van önmagában. Az író így él és ezt éli, — előbb hiszi el a fantázia rémalakjait, mint kortársait. De ebben a hitelenségében nincs is semmi különös: kortársai se mások. Ezekben a novellákban a zsufolt, izgalmakkal, lobogással teli né-

met kora-biedermeier tükrözik, kicsit ferdén, mint a vásáros játék-tükrökben, de éppen torzságában hitelesen. Számítás nélküli rémségek ezek, szabadon ömlenek az íróból, mint a vers, a vallo-más s az, aki olvassa őket, ma is a személyes vallomás forróságát érzi ki belőlük. Az író helytáll fantazmagóriáinak igazságáért és semmivel sem tehet hatékonyabb tanulságot, minthogy éppúgy ég el szenvedélyében, mint hősei. Hoffmann idegbetegen, lázképektől látogatottan hal meg, mint a szelíd, meghajszolt Antónia a titok-zatos hegedűszóban s úgy érzi ő is, érdemes volt énekelni. Az élet halálos élmény, — ez a vezetőmotívum Novalis filozófiájából át-csendül az ő életébe is. Élni annyit jelent, mint kockáztatni, — Hoffmann és általában a romantikus költő élete fedi a költészet valóságát. A romantikus költő árnyéka a műve, — talán ezért olyan forró ma is minden német romantikus mű.

Hányszor felvetődik a német romantikus novellákban a motí-vum egy-egy elvesztett testről, elvesztett életről. Valami hiányzik, — ezt érzik valamennyien, s költészetük nem lesz más, mint en-nek az elvesztett „valaminek” a keresése. *Chamisso* hőse, a bolyongó Peter Schlemihl az árnyékát veszti el, azt keresi a vilá-gon át. Chamisso az igazi kettészakadt lelkű romantikus hős. Két világ között élt, franciának született és német költő volt, de sehol-sem tudott igazi polgár lenni. Kétségek kergették, mint francia nem találta nyugalmát franciaságában, mint német a németségé-ben. Milyen csodálatos romantikus ötlet ez a kétségek között ver-gődő lélek! Mindennapjainak valóságába átszólt egy elhagyott mult. Hívja, üzi, csalja, mint Hoffmann novellájában az anya szel-leme Antóniát, — és ez a szüntelen hívás és figyelmeztetés nem adhat pihenést, békés kikötőt sohasem. Chamisso folytonosan vál-togatta a német és francia tájakat s míg Peter Schlemihl írta, aki az árnyékát keresi, önvallomást írt. Tragikus szakadás ez, igazi romantikus probléma. Míg *Hoffmann* idegbajába, iszákossá-gába, fantazmagóriáiba hal bele, Chamisso rettenetes felelősség tudatába, az ismeretlen és hivatató távoli származás kergetésébe. Chamisso lassan visszavonul egy csendes melankóliába, esztendők alatt évtizedeket öregedve hal meg.

A borzalom, a fantázia kilengése, haláltánca csillapodik meg abban a nemes lélekben, aki most száz esztendeje végleges for-mába öntötte a nagyszájú báró Münchhausen kalandjait. A roman-tika láza Karl Immermann hősében és hatalmas regényében már derűs képzelődéssé szelídül. Münchhausen báró kedves vén ló-kötő, aki hiányzó bátorságát pótolja nagyotmondással. Vágyódik ő is a lehetetlenre, a különösré, de nem mer cselekedni, ezért vá-lasztja a legegyszerűbbet: kitalálja kalandjait. Egyszerű, meg-alkuvó természet, boldogítja, hogy így is lehetett volna, ahogy el-mondja és meséi jóézésbe ringatják, de nem zavarják meg. Ott ül a grófi várban, a podagrás öreg és a sápiózó kisasszony mel-lett, mesél-mesél rendíthetetlenül, amíg csak lehet, nem hederít a közbeszóló, rosszmájú falusi jegyzőre, — amikor pedig kényes csapda elé kerül, fölkel, jóéjszakát kíván és megy aludni. Másnap újra kezdődik minden, kényelmesen, nagyszájúan, jóízűen előlről. A két nap között nincsen sötét, elborult éjszaka. Münchhausen báró a romantikus típus elpolgáriasodása, ő a nappali romantikus, éjszaka sovány életéről álmodik talán. Immermann maga is derűs lélek, csupa kedély és szív, harcait a haragos Platen gróffal el-mésen, vidám szenvedéllyel vívja, mintha szavakkal is mondaná:

1839-ben a romantika lázai már csillapodnak, ő az utolsó romantikus, utolsó képviselője egy nagy nemzedéknek. Mellette már csak Mörike áll, aktívan egy jelentős korból, s utána száraz, hosszú-hosszú idoszak következik a német irodalomban, egészen Konrad Ferdinand Meyerig.

A derűs *Immermann*, aki annyi szívvel rögzítette meg a Münchhausen egyik vastag könyvet kitevő epizódjában a német falusi életet, az érzelem biedermeier tavába csapolja le a romantika vadvízeit. Münchhausen bárója humoros hős, az író is nevét kalandjain, utazásain. Ha a valóságban is utazna, nyereszkeségből utazna, a hasára nézne csak, a kényelmére. Milyen utasok voltak a többiek, írójuknak hasonmásai! Chamisso egy orosz hajó fedélzetén beutazta a fél világot, éppolyan üzötten és nyughatatlanul kimérái elől, mint hőse, Peter Schlemihl. Eichendorff nyugodtabb elbeszéléseiben az egyetlen romantikus karakter-elem a nyugtalanság, a folytonos, célhoz nem érő utazás. Utazott Hoffmann, mint katona Napoleon háborúi alatt, mint muzsikus Bambergből Lipszébe, Drezdába, Berlinbe. Utazott Hölderlin, míg derékon nem kapta az örület. S ott volt a nagy bolyongó Heinrich von Kleist, aki megjárta katonakorában Európát, Gvadányinkkal is találkozott, — de járt hősével, a híres Michael Kolhaassal a harmincéves háborúban is. De minden útja egyre mélyebbre befelé vezetett egy gyöttrő nyugtalanságba és sohasem talált rá verseinek idilljére. Kleist életének végére egy revolvegolyó tett pontot, Hoffmann megbolondult, Chamisso elmerült melankóliájába, Novalist, Hauffot a tüdőbaj látogatta meg, — a romantika bolyongói korán pihentek meg a halálban, az örületben vagy a betegágy matrác-sírijában.

Semmi mást nem akartak, mint élni. Nagyon élni, úgy élni, hogy mindennek egyszerre élvezzék a valóságosságát és szublimációját. Kitértak az olvasó elé egy gyötrelmes fantáziavilágot, de közben felfedezték egy kicsit koruk Németországát, a földet, amely telve van történelemmel, valósággal, idillel és poézissal. Mind-egyiküknek megvolt a maga sajátosan német területe. E. T. A. Hoffmann hisztérikus hőseit, bolygó kísérteteit, a korabeli Berlin falai között is megforgatja. Mint egy sötéten színezett akvarell, jelenik meg ezekben a novellákban a biedermeier Berlin, ez a kecses, polgári rezidencia-város. Karl Immermann Münchhausen-regény Berghof-idilljében páratlan szemléletességgel, bensőséggel ír a német tájról, már-már naturalista színekkel. Eichendorff romantikus elbeszéléseiből, Hauff felejthetetlen meséiből a német föld varázsa csap föl, utólrhetetlen varázslattal. Szándékos volt ez a föld-idézés vagy önkéntelen? A szenvedélye, vágyai, szenvedése kimérái elől menekülő romantikus lélek véletlenül vagy akarattal fedezi fel a német tájban, a falusi élet bensőségében az egyetlen igazi orvosságot? Nem lehet erre határozottan válaszolni, — de emlékezni kell Chamissora, aki rendszeres botanikus kutatásokat végez hosszú világméköri útján, és emlékezni kell arra, hogy *Brentano és Achim von Arnim* gyűjti össze először a német nép dalait. Persze, nem a maguk naív tisztaságában kerülnek a „Des Knaben Wunderhorn” lapjaira ezek a népdalok, a romantika két költője személyes indulattal nyúl a régi szövegekhez, felfokozza őket, áthangolja a romantika szenvedélyeinek nyelvére, a népdalokból két romantikus költő lírai költészete lesz. A versekben a német föld kedélye és a romantika idillizált világa tükrözik, — ez

adja meg különös varázsukat. Az első kiadás címlapjának rajzán vadregényes erdő látható, szelíd vadakkal, egzotikus madarakkal, a német tölgyek szövevénye között fantasztikus virágokkal. Két meztelen kis ámor muzsikál egy barlang előtt, az egyik sipot fúj, a másik kétágú túlköt, a barlangban pedig a Szent Család található. Idillikus paradicsom ez, a valóságos német erdőre csillogó fantázia-világ fatyla borul. Ilyen a német romantika által felfedezett Nemetország, az újonnan megtalált német föld is, — drasztikus és misztikus, valóságos és fantasztikus, az örök népi kedély és egy izgatott emberöltő láza szinezi egyszerre. Ez a német föld több európai nép stilizált hazája, — élet és vágy járja át, romantikus törekvés a szebb világ, a szebb haza lehetőségei felé. Nem csoda hát, hogy a német romantikusok költészete, a német klasszicizmussal teljesebb mértékben áramlott át a kor Európájának irodalmi életébe.

Nyugtalan, kielégíthetetlen lovagja ez a nemzedék a kék virág utáni vágnak. Életük csupa gyötrelem, keresés, szenvedés és lázadás. Két világban élnek és két világban kielégíthetetlenek. S akárhogyan is van: talán ők az irodalom életének legboldogabb nemzedéke. A kék virágot nem érik el soha, de a vágyódás láza elragadja őket, elfelejteti *Brentanóval* a test mohóságát, *Chamissoval* a két hazájú lélek keserűségét, *Kleisttel* a kedély depresszióit, *Tieckkel* az örök kétségbeesést, *Hoffmannal* a gyerekkor rémségeit. A vágyódásért élni maga is gyönyörű szenvedély, — s ez a szenvedély nekik jutott ki legteljesebben. Nyugtalanul éltek, de tudták, hogy a kergetett valamit valahol mégis el fogják érni, a kívánt lehetetlen túl van a test nehézkedési törvényein. *Novalist* gúzsbaköti a vágyakozás elhalt szerelme után, de felszabadítja az a filozófia, hogy a halál a szebbik, a teljesebbik élet, — s boldogan hal meg, mert tudja, a halál lesz igazi élete. Nincs köztük egyetlen egy sem, akinek olyan regényes halál jutna, mint nagy angol társuknak, Byron-nak. A hősiséghez nincs erejük, még a véletlen hősiséghez sem, — de kell-e nagyobb bátorság, mint el-túrni egy életet a fantazmagóriák rémvilágában?

1840-ben meghal a szelíd *Immermann*, 1842-ben pedig *Brentano*, a többiek messze vannak már, a másik hazában, ahol megtalálták a kék virágot, az elűző boldogságot. A sort egy esztendő múlva, 1843-ban egy nemes, védtelen örült zárja be: *Hölderlin*, aki felbomlott elmével végigéli ezt a nagy korszakot. Sírja fölött és a német romantika bezáruló kriptaboltja fölött sokáig zeng még Hyperion lázas, fájdalmas, rajongó sóhaja: „Ó, milyen szent idő az, amikor szívünk először próbál repülni, amikor gyors és tüzes növekvéstől duzzadón úgy állunk a ragyogó világban, mint egy ifjú növény, amely megnyílik a reggeli napfény előtt és apró karjait a végtelen ég felé tárja.” Mintha programját mondaná el a romantika lázas nemzedékének, mintha az utat mutatná meg a másik világ, a végtelen felé, ahol nemcsak Brentanónak, hanem valamennyiüknek „*a világa a fellegekben van*”. 1848-ban Európa-szerte felcsendülnek újra szabadság dalai, megszólalnak a tömegek ajkán a szabadság költői, és a romantika lázvilága egy újjáalakuló Európa viharában végleg kilobban.

Thurzó Gábor.

VERSEK

ÚJ ESZTENDŐRE

Új napra virradtál,
új lapra irattál,
mi tegnap jövődő
volt, ma betelendő.
Ez új esztendőben
multad növekvőben,
jó csak ami jó volt,
jövendőd fogyó hold,
ifjúságod hó volt,
hó volt, olvadó volt.

Immár magasabbra
nézz, ama csillagra,
az a te planétád,
hideg fénye példád:
ragyog, de nem éget,
ragyog, de nem olvad!
Ember emberséged
szelídfényű holdad,
már csak ez világít.
Hagyd tovaröppenni
ifjúságod égő
jánosbogárkált!

BIZTONSÁGBAN

Mint kit sorsáról biztosított
a földöntúli hatalom,
úgy élek én s nem okosít hogy
már egyre rengőbb talajon
és egyre bizonytalanabban
tántorgok az örvény felé:
ha elbukom is igazam van,
ha másképp nem önkényvel él
az ember és ha nem lát, képzel
világot, hol élni lehet,
ha nem megy gyalog, puszta ésszel
járja meg ezt az életet.
S mikor annyi rémhírt koholnak
jobb, ha egy kis jót kitalál:
ha ma nem igaz, az lesz holnap
s így kicsit élet a halál.

CSILLAGUNSZOLÓ

Kérleljetek meg csillagok,
mert égek csak s nem csillogok.
Üzenjétek, példázatok,
hogy nektek sincsen házatok,
hogy tinéktek sincsen barátok,
titeket is csak látnak s láttok.
Hitessétek, hogy ez a rend
odafönt úgy mint idelent,
hogy mint magános az égben,
csillag van az ember szívében.

VAJDA ENDRE:

A FINNEK NEMZETI REGÉNYE

Hét testvér öröklí Jukola elhanyagolt birtokát és látszólag nincs is sok remény reá, hogy újra fellendítsék. Apjuk életformáját folytatják, vadak nyomában kóborolnak az erdőkben és egyik sem fogja meg szívesen az eke szarvát. S ekkor formálni kezdi őket az élet vagy sokkal inkább a lényükben továbbható és kibontakozó eidos, a nemzeti és faji erők és tulajdonságok összessége, a finneknél a Kalevalából már jól ismert daedalusi ajándék, talán a Gondviselés sem téveszti őket szem elől, a félelmetes és szerető égi Hatalom, melyre a testvérek annyiszor hivatkoznak beszélgetéseik során: elég az hozzá, hogy az egyszer duhaj, máskor ügyefogyott, gyakran megrettent, de az élet nedveitől szüntelenül pezsgő fiúk vidám és keserves, mindig tanulságos kalandjaik során levetkőzik egyéniségük kamaszos szertelenségét és felelős közösséggé válnak.

Nagyjából ennyit foglal magában Aleksis Kivinek, a finnek legnagyobb írójának, a XIX. század világirodalmi színvonalú klasszikusának most már a magyar olvasó számára is hozzáférhető regénye, a *Hét testvér*. Míg a legtöbb modern finn alkotásban — elég a nálunk legismertebb Linnankoski vagy Sillanpää regényekre gondolni — elsősorban a nagy nyugati áramlatoknak, az embert megmutató realizmusnak vagy az északi természetromantikának sugalma érezhető, Kivi regényében a Kalevala fuvalmai csapnak meg. Az első íz, melyet néhány oldal elolvasása maga után hagy, népmesei. Azzá teszi mindjárt a hősök kabalisztikus száma, ami önmagában véve még csak külsőség lenne, de azontúl a látás és előadás módja is, a schilleri értelemben vett naivság. A naiv alkotásokban bármennyire elrugaszkozik a képzelet a földtől, bármilyen gyermeketegen sematikus a szerkezet, bármilyen játékos rendben sorakoznak egymás után az események, az alaphang mégis a klasszikus valóság marad, a természetből közvetlenül táplálkozó költői kedély, az élt mindennapot jelképesre átfordító, egyensúly felé törekvő népi psziché révén. Ilyen a Kalevala nagy világviziója és — magyarázata s ebből táplálkozik Kivi regénye is.

Tárgy és szemlélet szempontjából természetesen a *Hét testvér* írója megtette azt a szükséges lépést, melyet százada és műfaja megkövetelt tőle. A meseszerűség nem csábította arra, hogy hősei esetleg a levegőben repüljenek vagy mondjuk farkasokká változának, mint ahogy a legújabb csoda-igény gyakran űzött irracionális játékot íróval és olvasóval; de túl van a romantika kísértésin is: hiányoznak belőle a rendkívüli fordulatok, valószínűtlenné nőtt alakok, hatalmas gesztusok. Egyszerű és közvetlen, mint egy Lafontaine-mese, ugyanakkor szikrázóan szellemes is, jelképes ereje révén azonban többet mond, mint amennyi közvetlenül sorokba van rögzítve. Az író vizsgáló szeme előtt a hús-vér alakok váratlanul átlátszóvá lesznek, s a Thomas Mann-i pillanatban feldereng bennük a mitikus elem, az önmagát élő és formáló nemzeti öntudat.

De ezeknek a fogalmaknak nagy és talán elriasztó pátosza

rögtön feloldódik, amint valaki kezébe veszi a könyvet. Mint ahogy a Kalevala szemlélőinek is könnyed örömet szerzett, mikor a nagy szimbolumok úgy hullottak kezükbe, hogy, mint a természet apró ajándékai, két tenyerükben is elfértek, Kivi regényének szintén mindig a pillanat tiszavirág-élete a legfőbb lendítője. Az olvasónak nem kell nagy végső megoldásokra, magyarázatokra felkészülni, minden lap önmagáért beszél.

A mű realizmusának — s ez a népmese igénynek és hangulatnak is jól megfelel — pikareszk íze van. Úgy is lehet olvasni, mint ragyogóan megírt kalandok füzérét. Például mindjárt az elején kiderül, hogy *egy* leányba szerelmesek. Nosza el is indulnak, hogy megkérjék a kezét. Természetesen megkapják a kosarat. Mulatságos jelenetekre ad alkalmat, amikor elhatározzák, hogy az *Abc* megtanulására adják fejüket. Remek színfoltja a könyvnek a kóbor cigány család, Rajamáki regementje, melyről gúnydalokat énekelnek, amiért az öreg javasasszony megátkozza őket, hogy pusztítsa el a tűz a tanyájukat. Az átok megfogja egy karácsony éjszakáján, melynek előestéjét vidám sörözéssel és enyhe testvéri bakalodással töltötték. Vert hadként vonulnak vissza a vadonból egy szál ingben, mezítláb a hóban hajdani tanyájukra, melyet bérbe adtak. Izgalmas vadászatokban van része az olvasónak, majd megkergeti őket egy nagy rideg ökörgulya, mely elől egy sziklán találnak menedéket s több napos koplalás után tudják csak elpusztítani a csordát, ami újabb bonyodalmakra ad alkalmat. A testvérek hadilábon állnak a Toukolaiakkal s ebből állandó verekedések származnak. Hol egyik, hol másik csoport kerül ki győztesen, de természetesen maga is kékre-zöldre agyabugyálva. Egy ilyen verekedés miatt majdhogy világgá nem mennek, katonának, mert a hatóságokat is megzavarták közben. Keserű humorral tetézi az eseményt, hogy éppen templomba készültek, hogy utolsó nagy pálinkázásaikat levezekeeljék, de a vadon közepén elnézték a napokat, miért is neveltség tárgyai lettek s ebből pattant ki a dulakodás.

Pikaresz regényben példátlan és Kivi könyvének mindig újra megkapó bővölete, hogy egy hős helyett hétről van benne szó. A finn szakértők tudják, hogy a hét nemzetalkotó finn törzset vannak hivatva jelképezni és egyéníteni s a helyzettel ismerős olvasó számára ez valószínűleg újabb, bár helyi érdekű ráadás. Minket sokkal jobban megkap az emberi arcok hasonlósága és különbözősége a hét testvérben és az a tény, hogy minden jelentékenyebb események közös szereplői és csak az utolsó fejezetben futnak szét a szálak, amikor egy kivételével megházasodnak. Vannak köztük hangosabbak és mozgékonyabbak, vannak, akiknek jobban elmosódik az arcuk első látásra, de végül mindegyiknek profilja határozottan kiformalódik. A regény nem utolsó vonzóereje az a szüntelen változás, amint a személyek arca állandóan kiválik vagy beolvad. A régi poétika szabálya, hogy az alakokat lehetőleg beszélve vagy cselekedve jellemezzék, teljes mértékben megvalósul Kivinéél. A könyv oroszlanrészét beszélgetések teszik ki, melyek minden megjegyzés nélkül mintegy dramatizálva peregnék le és ezeket kötik össze az elbeszélő részek. Tuljdonképpen a szokásos drámai dialógus helyett, amikor egymás ellen feszülő akaratok mérik össze erejüket, beszélgetéseket kapunk, s két hang helyett gyakran mind a hét belevegyül a vitába. Az anyag sokszor csak élcelődő játék, máskor az események regisztrálása, de legtöbbször ilyenkor pattannak ki az elhatározások, melyek döntően új irányba

terelik életüket. A szónak a kultusza, a nagyarányú verbalizmus, mely a könyvben érvényesül és a finnségnek sajátja, magasabb szempontból tehát a cselekvést érleli.

A szavakban termő és rejlő műalkotás, a Kalevala népi előadásmódjának ismert előadása, a regény lapjain élő valósággá válik. Az évődő gúnydalok úgy buggyannak ki belőlük, mint a forrás. A Kanteletár, a nagy finn népköltészeti gyűjtemény szintén dob egy-egy daltajtékot a fiúk történetébe. Az érzéseknek és értelemnek szüntelen fogékonysága kényszeríti ajkukra indulataikat és reflexióikat, a verbális közlés törvényei szerint. Például hatalmas vihar lepi meg őket. Mikor lecsillapodott, tűnődni kezdenek. „*Tuomas*: Gyakran elgondolkoztam, hogy mitől van a mennydörgés, mi az a villogás és csattanás. *Aapo*: Erről azt mondja a vak nagybácsi, azért támad az égen ez a zaj, mert a felhők közé száraz homok kerül, amit a forgószél sodor fel a levegőbe. *Tuomas*: Így lenne? *Juhani*: Dehát a gyerekek elméje egyre képzelődik. Vajjon hogyan is gondolkoztam én régen, kisinges koromban? Az Isten akkor dübörögve hajtott végig az ég utcáin és a köves út meg a kerék vasabroncsa tüzet csiholt. Hej, a gyerekeknek gyerek-esze van. *Timo*: Hát én? Ilyenformán gondolkoztam és, mikor mint afféle kis ördögbütyke tipegtem az ősvényen a villám dörgése közben. Az Isten boronálja a földjét — gondoltam — boronál és jóízű ütések mér bikacsökostorával, ütéseitől pedig szikrázik a nyalka herélt dagadozó combja, ahogy a pompás ló fara csillog, mikor keféljük. Furcsa képzelődések voltak ezek! *Simeoni*: Azt gondoltam gyermekkoromban és még most is azt gondolom, hogy az ég villogása és dörgése Isten haragját mutatja földi bűneink miatt, mert az ember bűnei nagyok, számtalanok, mint homok a tengerben.” Erdemes megfigyelni, hogy a jelenségek kutatásának, a metafizikus elmélyedésnek milyen más típusai érvényesülnek a fenti idézetben: kíváncsi, tudákos, emocionális, misztikus. S lehetne oldalakat lemásolni százával, ahol a testvérek együtt működő lelke villog, pajzánkodik vagy töpreng.

Mélység és színek egyformán megtalálják a maguk hangját. Az a szellemesség, mely együtt születik az emberrel és amelyet az iskola legfeljebb csiszol, minden társalgásukban ott bujkál. A Kalevalai „mély-kultúrát” itt döntően átszínezi a Biblia, a testvéreknek ez az állandó példatára és hivatkozási alapja, de őrzői a regényes emberi középkornak is, melynek meséi — kissé lovagi izzel — hozzájuk is átszivárogtak. A könyv szövetét négy ilyen ékkő díszíti, melyeket a tudós Aapo mesél el. Semmi sem igaztalanabb, mint az a mult századbeli babona arról a bizonyos 300 szóról, melyet a nép használ: ezt cáfolják meg élénken a testvérek. S a magyar olvasó hálás lehet Kodolányi mesteri fordításáért.

Kivi műve népi alkotás, magasabb értelemben. Mondanivalójában van valami többlet az ismert népi alkotásokkal szemben. Reymont hatalmas tablója, Giono mediterrán zengésű expresszionizmusa, Tamási típusformálása megmaradnak egyetlen réteg mellett. Kivi műve felnyúlik a tudat legfelsőbb rétegeibe, a nemzeti karakter végső ideájáig. A finn önvizsgálatnak éppen olyan enciklopédikus alapja, mint a spanyoloknál a Don Quijote. De a búsképű lovag és Sancho Panso éles dialektikája — milyen búsbajos zene! — itt hét egymásbazzongó húron olvad össze.

Vajda Endre.

POSSONYI LÁSZLÓ:

VALLOMÁS VÁRADRÓL

Talán hat éves lehettem, amikor apám elküldött a trafikba itt Váradon újságot venni. Nem végeztem addigélé ilyen küldetéseket, így azután első ténykedésem a külvilágban zajos afférban végződött. A trafikban elvettem a barnás pultról egy Az Estet és lettem elébe tíz fillért. A trafikosné négy fillért adott vissza, amikor az újságon az állott: ára négy fillér, vidéken hat fillér. Akkoriban volt valami ilyen megkülönböztetés. Én azonban, nemrégiben tanulván meg olvasni, büszkén fedeztem fel, hogy a lap ára négy fillér és egész hatesztendő polgári öntudatomban az a hit lobogott, hogy Várad nem vidék. Vidék Fugyivásárhely, Sályi meg Hegyközszáldobágy, ahonnan dúsan megrakott szekerek jönnek be hétfőn s pénteken a hetivásárra, de Várad az főváros. Kikértem hát magamnak, hogy városomat vidéknek deklarálják és egyre dühödtebben követeltem vissza a tíz fillérből visszajáró hat fillért, még talán rendőrrel is fenyegetőztem. Azt hiszem, végül is nem toporzékoló elszántságom és hatósági fenyegetéseim hatottak, hanem lokálpatrióta hevületem. A trafikos benyúlt a fiókjába, oda tett a négy fillér mellé még kettőt, meghajolván ezennel Várad fővárosi rangja előtt.

Büszkén tettem le az újságot a hat fillérrel együtt apám elé és kihevülten meséltem el, hogy a trafikban be akartak csapni, vidéki áron akarták eladni Az Est-et, amíg rendőrrel nem fenyegetőztem. És a véleményemet is megmondtam arról a perszónáról, aki Váradot vidéknek merete nevezni előttem.

Apám mosolygott, ültében magához vont és magyarázgatni kezdte a dolgot, hogy nem volt jogom rendőrrel fenyegetőzni, mert hát Várad mégsem főváros, habár... Ennél a habárnál kezdődik, amit igazában mondani akarok. Apám olyasmit mondott mérnökemberként, hogy talán a föld alatt, a vár bástyái falaiba építve, mint valami Kómúves Kelemen, ott lappanghat valahol az a Várad is, amelynek fővárosi rangja volt a középkorban. Mesélt az Árpádokról, amikor a kisebbik király itt székelte Váradon s itt volt a második, a keleti részek fővárosa. Lázás izgalommal faggattam aztán erről a régi, középkori híres Váradról, amelyről éppen itt Váradon olyan keveset tudnak az emberek. Az Anjouk, Luxemburgi Zsigmond és a Hunyadiak Szent László halála óta kegyhelyként becsült városáról mondott még valamit apám és hogy itt mindent fel kellene ásni, akkor megtalálnánk a régi várost.

Fantáziámban úgy láttam akkor, hogy egy valóságos város süllýedt el épen, templomokkal, palotasorokkal, talán még a régi emberekkel is együtt, valami gonosz varázslat folytán.

— De hiszen akkor mégsem vidék Várad — mondtam dacosan apámnak és újra megvillant a szemem a sérelem emlékére. — A kis király városa...

*A nagyváradai Szigligeti Társaság 50 éves jubileumi ünnepségén elmondotta a szerző.

— Nem egészen — mondta apám, — most Tisza István uralkodik innen, mint valami kis király... — és arca elkomorult. Később tudtam meg, miért nem szereti a Tiszákat, miért mondja, hogy vesztibe viszik az országot. Akkor vissza kellett vinnem a két fillért a trafikba és bocsanatot is kellett volna kérnem.

— Itt van a pénz, — tettem le hetykén a két fillért — mert Váradon most csak Tisza uralkodik. De volt Várad főváros is és nem vidék.

Ha most visszagondolok erre az első világnézeti afféromra, egyszerre magam előtt látom a századeleji várost, azt a sok erőt, büszkeséget és önérzetet, amely ennek a városnak még oly parányi csemetéit is eltöltötte, mint én voltam akkor. Mekkora lendületnek, magabizásnak kellett lennie akkoriban ebben a földben szegény, csak szellemiekben gazdag városban, hogy még elemibe is alig járt fiaiból ekkora lokálpatrióta önérzet sugárzott: Várad nem vidék! Akkor fővárosiasodási lázban égtünk, kicsik és nagyok egyaránt.

Nem azoknak kell ezt elmondanom, akik akkoriban is itt éltek és felnőttebbek voltak, mint én. Hanem azoknak, akik húszéves megszállás után csak egy kopott, fővárosinak alig mondható várost találtak itt s még nem tudtak váradivá lenni. Meg aztán két dolgot is látok apró kis afférom mögött. Az egyik lehet elmarasztaló is Váradra, ha úgy akarjuk. Hogy talán túlságosan is modern akart lenni ez a századeleji Várad, realitásoktól elrugaszzkodó ambíciók feszültek benne s a hatéves kölykök is mintha apró marsallbotokkal jártak volna iskolatáskájukban: én váradai vagyok. Úgy éreztük, rangot jelent az, volt urbánus öntudatunk, ami ma annyira hiányzik Magyarországon. Várad, a szegény, földnélküli város nem Debrecen vagy Szabadka, Halas vagy Kecskemét százezer holdakkal a város határában. Váradot a középkorban a hit, aztán az egyház építette, legutóbbi nekilendülésekor pedig a szellem. Polgárainak életrealitása, esze, ereje, lendülete. Ez a szecessziós Várad elvethette sokszor a dolgát és építhetett ízléstelen házakat is. De nem különös-e, hogy a középkori magyar-olasz-vallon telepítései városban, ahol volt Velence meg Olaszi nevű városrész és Páris patak: a szecesszióknak is akadt egy kevésbé elrugaszkodott formája: vannak itt olaszos derűt lehelő bérházak, szállodák és hiányzik minden germán nehézkesség. A dombjai is derűsek, szőlővel fedettek, mintha Toszkánában járnánk és a Kőröspart néha alkonyatban a nagy kupolával Firenzére emlékeztet.

A hajdani elemista büszkeséget Váradra ma sem tudom levetkőzni. Büszke vagyok Váradra, büszke vagyok Biharra, ahova Arany János jogán még Toldit is bekebeleztem Janus Pannonius, Pázmány Péter, Besseney, Kazinczy, Szigligeti és Ady meg a mai nagy, bihari származású írók mellé. Nem figyelték-e meg, hogy a bihari származású vagy kötelékű írók mennyit bíbelődtek mindig a magyar nyelvvel, kezdve Pázmányon, a magyar nyelv újkori titánján, folytatva a franciás Bessenyein és az európeér Kazinczyn, a legnagyobb költő nyelvzsenin, Aranyon át egészen Adyig, Gulácsy Irénig és Zilahyig. Aki egyszer innen jött, vagy nálunk fejlődött íróvá, annak szentség volt a magyar nyelv, az valami külön, nagylélekzetű magyar öntudatot hirdetett mindig, vagy prédikációkat írva mint Pázmány, vagy leveleivel árasztva el az álmos országot, mint Besseney és Kazinczy, vagy költőként agitálva Aranyként és Adyként. Olyan erős volt ez a bihari nyelvtudat, hogy az

asszimilált Emőd Tamás is, bár könnyebb, de legédesebb szavú magyar költőink közé tartozik. Ez a föld nevelte.

Miért éppen Várad és Bihar volt mindig a magyar nyelv ki-robbantó erejű vára? Megkísérlem, hogy feleljek rája. Az ország-nak a középkorban egymásután négy fővárosa is volt. Előbb Esztergom, aztán Székesfehérvár, majd Visegrád és csak végül Buda. A törökhódoltság megszűnése után az idegen uralom leg-jobban erre a négy városra vetette rá magát. Mind a négyet tele-telepítették idegen bevándorlókkal s volt idő, hogy a régi királyi városokban magyar ember még házat vagy telket sem vásárol-hatott. Várad, a kis király fővárosa elkerülte ezt a sorsot. Így, bár a harcokban majdnem minden köve megsemmisült, nyelvében ma-radhatott királyi magyar város, bástya, menedék, szekértábor, ha kell. A bihari földvárból, mint valami tatároktól körülvelt omla-dozó templomból a zsolttár, úgy zengett állandóan a magyar szó.

A századeleji város még oly pöttömnyi szülötte is, mint én, büszkén verhette a mellét a bihari és váradi öntudattal. A fővárosi igény azonban sajnos sokszor nem a leghelyesebb módon nyilvánult meg. Várad gyorsan nőtt, felületes, vidám élnivágyó város volt. Egyik puritán nagynénem váltig hangoztatta, ha itt járt:

— Ti váradiak, mind olyan léhák vagytok...

Ő kolozsvári volt, ahol megmaradtak a kövek, a bástyák egy része, a régi feudális paloták és mikor előzőnlött bennünket az idegen áradat, a város kálvinista püspöke megirhatta multhoz fel-lebbező könyvét: *Megszólnak a kövek!*

Istenem, hová lettek Várad kövei?

A mi tradícióink csak az alig kétszáz éves megyeházában, a püspöki palotában, a kanonoksorban meg a kálvária kápolnában testesedtek meg. Barokk mintákban, a magyar újjáépülés monu-mentumaiban. Hol van Szent László sírja? Hol van az állítólagos 73 középkori templom, amelyekkel városunk középkori leírások szerint ékeskedett? Hol vannak a Kolozsvári testvérek lovas-szobrai, amelyek messze megelőzték Európaszerte a szabadtéren álló lovasszobrok divatját, így a Coelleoni szobrot is? Hol van az idő, amikor az élén jártunk Európának művészetében is? Hol van a Mária bazilika, Szent László búcsújáró, szent sírhelye, ahová aztán később is királyok és királynék akartak temetkezni s ide temetkezett maga Zsigmond magyar király és németrómai császár is, mert Szent László sírja előkelőbb volt a Rajnamente és a Duna-mente minden templománál és kolostoránál. Hol vannak? De ne folytassuk. Égette tatár, fosztogatta kun, rombolta török s végül osztrák hadimérnökök úgy elplanirozták az összes maradványokat, hogy csak a nagypiac tér sivar kilövő térsége maradt meg. Ami ma Váradon műemlék van, azt leginkább a püspökség, a káptalan és a kanonokok építették, újra rangot adva Váradnak. De Várad, a középkori meseváros ott nyugszik valahol mégis a föld alatt s egyszer meg kell szólalnia köveinek.

Esztergomban sem maradt semmi a középkorból, nemrégiben még azt hittük. És egyszer csak a szorgalmas kutatócsákány fel-fedezte Európa egyik legnagyobb műemlékét egy mohával be-nőtt sokszázéves bástyafalban. Hogy ma fogalmunk lehet az első magyar királyok építkezésének nagyszerűségéről, azt éppen Esz-tergom végveszedelmének köszönhetjük. A paloták felső emeleit lehordták ugyan a várépítők, de alsóbb traktusok boltíveit egyszer-űen áttörték és földdel tömték ki, hogy ami palota volt eddig, ez-

után bástya legyen. A száraz föld, az anyaföld, Atila, Árpád, Szent István óta hazánk és életünk televénye jól megőrizte még a freskókat is s amikor legnagyobb szükségünk volt rá, a trianoni évek sötétjében egyszer csak megszólaltak Esztergomban a kövek. Hiába rakták tele a város felszínét idegen telepésekkel Kollonicsék, kőbevésett okiratok bizonyosságot tettek mellettünk.

A másik királyi városban, Visegrádra is idegen telepések tömege szállott a törökök kiűzése után. Most derült csak ki, hogy ezek a telepések nem pusztá földre érkeztek, nem kellett nekik oda kultúrát hozniuk, hisz még azt is eltüntették, ami volt. Maradt fent egy mohácsi vész utáni leírás Oláh püspök tollából, aki idevalósi volt valamire mifelénk és Mária királynét Brüsszelbe is követte menekülése útján. Ez a tudós pap megjárta Páris, Brüsszelt, a Rajnamentét és azt írta le a visegrádi palotákról, királyok találkozó helyéről, hogy annak párját Párison kívül nem találta. Aki azonban századunkban Visegrádra ment, csak a hegytetőre épült vár romjait találta, s az nem lehetett oly pompás, mondták az ásatások. Már azt kellett hinnünk, csak valami legendás eszmeszülemény a püspök leírása a dunaparti palotákról, hisz a visegrádi vár tövében csak egy józan sváb falu volt található tyúkólakkal és disznóólakkal kapaszkodva a hegység oldalához. Álmodott talán Oláh püspök, amikor itt a Duna partján palotasorokról írt s Európa legfényesebb udvaráról? Hiszen méteres kőfalakból épült paloták csak nem tűnhetnek el a legvadabb keleti csorda pusztítása nyomán sem a semmibe. Nos nem is tűntek el, csak valami más történt. Az újonnan jött telepéseknek feszélyező is lehetett a magyar nagyhatalmi múlt sok romemléke, meg aztán minek mentek volna követfejtetni a bányákba, mikor azt sokkal kényelmesebben megtalálták a királyi paloták falaiban. Nekiláttak tehát a dolog könnyebbik felének, talán buzdítást, szemhunyaszt is kaptak a telepítő hatóságoktól. Lehordták az emeleteket, aztán a függőkereteket tartó támfalaknak láttak neki. Építettek belőle házat, ólat, istállót. Az eltávolított támfalak nyomán megindult a hegyoldal s nagyrészt betemette a paloták alsóbb traktusait is. S most mégis reneszánsz vörös márvány díszkutat kerülnek elő, csodálatos műremekek az összes Mátyás által meghódított országok címereivel, Ausztriáéval, Csehországgal, Lausitzzal... S még csak lelegején vagyunk az ásatásoknak. Nehezen haladhat az is előre, mert ki kellene sajátítani az összes tyúkólakat és istállókat, amelyeket a várfalakhoz ragasztották a későbbi századok vándorfeccskéi.

Az anyaföld azonban hálás hozzánk. Visszaadja nekünk, amit el akartak rabolni tőlünk, multunk nagyságának szent emlékeit. Visszaadja, ha romjaiban is, megcsúfolva is, a föld felszínre veti a kellő időben, mint Isten kardját a hun regében. Másfélezeréves ittlétünk emlékei most jönnek napvilágra újra, talán valamit jelent és Isten megint akar velünk valamit. Vigyázzunk!

És most kiáltom, Várad, Várad! Hol vannak a te multadnak tanúi, amit gyermekként is keresni szerettem volna kopott külvárosaidban és a vár körül? Hol igazolod te ősi magyarságodat, Várad, kőben, monumentumban, amit magyar nyelvemben annyit bizonyítottál. Mert a világ, mint hitetlen Tamás, nem hisz neked addig, amíg profán ujjait alig hegedt sebeidbe nem bocsátja. Hol van a 73 vagy csak 7 templom is, hogy Ábrahám szavaival lefelé licitáljunk a számonkérésnél. Csak tíz, csak öt igazat mutass nekem és megmentem a te fajtádat. Hol van Szent László Váradja?

S hol van Kálmán királyé, Anjou Károlyé és Luxemburgi Zsigmondé? Hol a Hunyadiaké, Vitéz Miklóssé és Janus Pannoniusé, aki először zengette univerzális latin verssorokban fényedet és dicsőségedet, Várad.

Restelkedhetsz Várad, de büszkén ki is feszítheted a melledet. Tatárt kiálltál, törököt kiálltál, osztrákot, rácot és minden későbbi ellenséget is, amíg romokba temetkeztél feltámadásra várón. Szegény Várad, a te bazilikádat végső szükségben Bethlen Gábor csapatai omlasztották le, hogy beleépítsenek a bástyafalakba. A várfalakban benne nyugszik, alszik a váradi magyar középkor minden álma, tündöklése és nagysága. Mikor bontjuk ki, ha kell kőről kőre, hogy megtaláljuk, mint Esztergom és Visegrád, mint Székesfehérvár, a mi multunk nyomait? A középkori Várad proletárházak feckszékfészekrajai alatt nyugszik, a bazilika faragott kövei ezekbe, meg a vársáncokba épültek belé.

Ott van a mi tanuságunk, történelmi jogaink pecsétje s multunknak hitvalló kövei betemetve ihletett kezekre várnak, hogy megbontsuk a szent kövek kriptáját.

Ha napvilágra hozzuk, méltó lesz az egykori hatéves kisleány rebelliós önérzete is: Várad főváros, királyi város, magyar szenteknek és királyoknak méltó nyugvóhelye. Mert ahol az írók így őrizték nyelvünk sokezeréves csodáját, ott a földnek is őriznie kell valamit.

Possonyi László.

LÁZS SÁNDOR:

M Á J U S

Ah, ki ébreszt fel, milyen dárídó
van az ablakom alatt? Száz rigó
is füttyül, verebek pereskednek,
nagy hangja van a tavaszi kedvnek.
Ebadta madarai, nem hagynak
aludni, akkora lármát csapnak.
Bujj ki, bujj ki, hangoskodik a csíz,
s a nyelvemre édeskés, furcsa íz
kerül, friss illatok bódítanak,
és az ágyamra rásüt már a nap.
Mezítláb szaladok ki a kertbe,
és úgy ugrálok, mint aki kerge,
talpam csiklandozza zsenge fű,
s fülemben csilingel száz csengetyű,
eszembe jutnak bolondos nevek és
a számból kibuggyan a nevetés.
Fütyölni és fára mászni szeretnék,
hancurozva kergetni a lepkét,
megcsókolni minden kis rügyet,
s nyakamba szórni harmatos füvet.
Kacagni, nevetni és csókolni,
virágok előtt hajlongva bókolni,
mezítlenül futkosni a napon,
elszórni ruhám és kalapom.
Hajrá, gyermek vagyok, vásott kamasz,
bácsik és nénik, itt van a tavasz.

VIDOR MIKLÓS:

JUHÁSZ GYULA

(1883. április 3. — 1937. április 6.)

*És hogy nem életem itt hiába.
Mert néhány szív hajolt dalomra,
Mint cipruság a sírhalomra.*

(Köszönöm.)

A költő, ha élne, hatvan esztendősen lenne ezekben a napokban. Így három nappal e dátum után halálának fordulóját gyászoljuk. Juhász Gyula hat éve halott.

Annyi siető esemény között álljunk meg egy percre a szegedi sírdomb mellett vagy vessünk egy pillantást Nagyvárad felé, ahol a félszáz esztendősen Szigligeti Társaság most leplezte le a Juhász Gyula-emléktáblát. De, ha valóban bensőségesnek akarjuk ezt az ünnepet, menjünk be belső szobánkba, zárjuk magunkra az ajtót s vegyük elő a költő bibliáját, egyedül maradván a géniusszal. Meghajtott fejjel, hivalkodás nélkül csatlakozzunk a kevesekhez, akik ráhajolnak ma is dalaira. S higgyük, talán ezalatt a hat esztendő alatt megszaporodott a csöndes, szinte titkos Juhász Gyula-hívek száma.

Illó az alázat, ha kezünkbe vesszük a költő könyvét. Nem azért, mert Művel állunk szemben, még csak azért sem, mert ez a mű sokáig sötétben lappangott. Csak, mert a költő is alázattal írta minden sorát. Az igazi nagyokhoz méltó szerénységgel üzent benne nekünk is. Evangélium ez is: örömhír. Tanuljuk meg minden szenvedő művész gyönyörűségünkre alkotott művében az emberi szellem hatalmas szintetikus erejét látni. A kín gyönggyé hűlő verejtéke a mű — s alázatosan köszönjük meg, hogy miatunk és értünk is gyötrődte végig a költő. S hogy ennek a gyötrődésnek ránk is kisugározzék gyöngyfénye, itthagytá minden korok magyarjai számára könyvét.

Nyissuk hát föl s olvassuk ki belőle, a nekünk, mai magyaroknak, mai embereknek, mai versszeretőknek, szóló üzenetet.

Juhász Gyula versei a legegyszerűbbek talán egész XX. századi költészetünkben. Ez az egyszerűség őrzi meg igazán frissiben, eredeti zamatában a költő mondanivalóját. Milyen kevesen tudják: egyszerűnek lenni a legnagyobb művészet — s azt hiszem, a szecesszió korában, a legnagyobb merészség is. De, ami a legfontosabb, a kifejeződés közvetlenségében, nem tanulható s aligha elemezhető.

Ha igazán érzékeltetni akarjuk Juhász Gyula végtelenül természetes egyszerűségét, figyeljük meg intonációit:

*Az ország útján függ s a földre néz,
Arcán szelíd mosoly a szenvedés.*

(A Tápai Krisztus.)

vagy ezt:

*Ma hull a hó és álom hull a hóban,
Bólint a láng az üres kaszinóban.*

(A végeken.)

Igy hamarabb megérthetjük: nemcsak egyszerűség van ezekben a sorokban, de a dolgok kristálytisza szemlélete, a vers egyetlen és legtermészetesebb megfogása is. S ezen túl még valami: hömpölygő, áradó, zenében föloldott hangulat. Még véletlenül sem lehetünk versei között olyat, amelynek öncélú lenne muzsikája. Simogató biztonsággal festi alá a mondanivalót ez a hullámvás, úgy, hogy az ember rögtön a vers kellős közepében találja magát. Ő az a költő, akihez nem kell hangulat. Bármikor elővehetjük. Maga szolgáltatja önmagához azt a melódiává oldott aláfestést, amely éppen a Juhász Gyula-versek lelki éghajlatát teremti meg.

Ez a muzsika mindig valami testetlen melábu hullámain lebeg. Talán ez az állandóság az oka, hogy — teljes joggal — egyhúrú költőnek ismerik. Csak arra vigyázzunk, nehogy fölszínesen, ellenkezés nélkül fogadjuk el ezt az ítéletet. Első hallásra ez az egy húr a szegénység érzését ébreszti. Pedig az ő egyetlen húrja mérhetetlen gazdagságot jelent. Nem csillogást, nem is virtuozitást: pompás, mélyenzengő bőséget. Ez a húr sokkal inkább a lélek egységességét fogja össze, semmint egyhangúvá, monotonná tenné a dallamot! Juhász Gyula olvasása sohasem fárasztó, sohasem válik unalmassá. Mert ez a húr nem analitikus módon választódott ki a lélekből — ellenkezőleg: hatalmas összefogása egy ritka férfilelek minden érzésének. Magyarsága, hite, szerelme, magánya, bánata, messze multba néző rajongása, mind mind benne él ennek a húrnak eleven strukturájában. Egyszerű — mondtam — de, hogy ez az egyszerűség létrejöhesse, olyan sokszoros belső összetettséget kíván, amelyet ép a legegyszerűbb eszközökkel dolgozó s rendszerint, vagy ép ezért, legnagyobb művészeknél találhatunk meg.

Miféle összetettség, milyen belső kettősség lehetett ennek a csöndes, vidéki tanár-újságírónak a lelkében? Hol érlelődött túl ez a betegen finom, rongált idegrendszer? — Itt, e világban, köztünk, emberek között. Lelkének hasadását is a nem e világra való álmok s a valóság durva összeütközése okozta. Sok költőről elmondták már ezt! Könnyítsen lelkiismeretünkön, hogy soha több joggal, mint róla. Nézzük csak meg, mint vall erről egyik legnagyobb versében, a „Gulácsy Lajosnak” címűben! (Gulácsy Lajos, a költő barátja, kiváló tehetségű, excentrikus festő, ideg-sanatóriumban halt meg.)

*Ó értelem! Hogy tudja ezt a többi,
A kalmár, börsés, a kalóz, betyár,
Csak okosan, csak adni, venni, ölni,
Törvényesen, míg az idő lejár.*

— — — — —
*Lajos, hiszen mi voltunk már azóta
Ott is, tudod, nem mondom, fáj a szó...
Ahol ketyeg a lélek, mint az óra,
De nem mutat időt, irtóztató.*

*Te ott maradtál, hallom, jobb neked már,
Mint ez a másik, józan, gaz pokol,
Hol gond, ital, nő, robot és a seft vár
S a legszebb vágy legrátábban lakol.*

Tisztább vágyak az övénél aligha voltak — s rútabban sem igen lakolhatott volna értük. „Szent, tiszta művész” — írja szeren-

csétlen barátjáról — s eszébe sem jut, hogy ő is az. Pedig művészből alig képzelhetünk nála. Nemcsak maguk a művek vallanak erről. Egész élete, sorsa, tragédiája egy iratlan művészi etikett megtartásáról felel. Elveit — s itt ne gondoljon senki olcsó, politikai eszmékre — soha nem váltotta föl, nemcsak aprópénzre nem, de gyakran a természetes emberi igények nélkülözésével maradt hű önmagához. A költő erkölcsi normája csak önmaga lehet. Juhász Gyula egy egész, szerencsétlen élettel tett hitet önmaga mellett.

Panaszai mégis mindig „Csöndes panaszok”, ha igazán sirat valakit, az mindig csak más lehet. Szívében az „ősi nép” fája, „mely az ősi föld Zsellére csak és várja az időt, Mikor saját portáján úr leszen, Mikor az élet neki is terem”. Versének igazi hőse csak ritkán ő maga. „Tar Zerind fiát éneklek én, Ki maga volt az utolsó remény.” Koppányt, Tonuzóbát rázza föl sírjából zengő igris-kobza. És ilyenkor mintha fölcsapna az egyetlen húr zenéje a csillagokig „Az örök ballada”, vagy a „Dózsa feje” hangnemében csak a tizenhatodik századi prédikátorok intonációihoz, témájában csak az ismeretlen magyar ősköltészet hipotetikus képzetéhez hasonlítható. Ha az ősi magyar témákról dalol, egyszerre föl-magaslik alakja, akár hőséé, Koppányé s úgy érezzük, ő maga is „halottan is fölnevez a csillagokra”.

*Magyar Isten, öreg Isten
Nézte némán, ült az égben.
Koppány lelke szállt a szélben,
Szállt az éjben, szállt a fényben.*

*Szállt a földre, szállt a vízre,
Szállt szívekbe, szállt jövőbe.
Igric ajkán halhatatlan
Sóhajtásunk lön belőle!*

(Az örök ballada.)

Ez a húr legszélesebb kirezgése. A legmélyebbe a másik oldalon, a keresztény Juhász Gyula zsoltáros verseiben zúg, mint az orgonaszó. A „Hegy beszéd”, vagy „A szerzetes hóráiból”, a meditáló, elmélyült, égrevetett szemű költőt mutatja meg. S ami e két hangnem közé esik, egész világot foglal magában. Hogy csak a legfölközlőbbeket emeljem ki: Anna, Magány, Honi tájak.

Anna, az elérhetetlen nőalak, az idealizált magasságokban lebegő szőkeség, akinek árnya ott leng a fiatal Juhász Gyula versei fölött épűgy, mint az öregedő költő búcsúzó, mindennel leszámoló soraiban. Megható ez a hűség, az egyetlen ideálhoz tapadó ragaszkodás. Nehéz két-három lapot találni összes verseinek kötetében, ahol ne találkoznék szemünk Anna nevével.

Összekapcsolódik ez az emlék magányának megkapó rajzával. Egész életében hányódott a magyar végek között. Máramar-szigettől Makóig, Nagyváradtól Szigetvárig nyúlik ez a magány. Távol Nyugat varázsos kultúrájától s Kelet nomád pusztáitól, élet s halál komor szigetein írónak ezek a versek. S mégis ott ragyog minden képen, amit fest, a magyar táj, a magyar vidék rajongó szeretete. Ezeket a városokat, pusztákat, síkságokat festi szíve minden érzésével.

S egy-egy versben mindez találkozik egyetlen, mindent átfogó,

mélyről zengő lírájában. Ilyen a „Testamentom”, „A végeken”, vagy a „Mert későn jöttem” mindent eláruló remekei.

A nagy elődök előtt hódoló lobogót lenget meg a költő. „Madách Sztregován”, „Berzsenyi”, „Vörösmarty”, „Zrinyi, a költő”, ilyen jellegű, pompás miniatűrök.

Lehet, egyetlen húrja van, de azon kiver mindent, amit magyar költő elmondhat. Ez az egyetlen húr zsong ma is felénk, időn, „végtelen tereken” át. S még nagyon soká hirdetni fogja ennek a bibliásszavú költőnek örök mondanivalóját.

Tudta, éreznie kellett, nem tűnhetik el közülünk nyomtalan — s ha el is tűnik, versei előbb-utóbb átmennek a magyarság szellemi örökébe.

*A jegenyék testvére én,
Zokogtam a magyar viharba
S a hant alá úgy térek én,
Mint a mag, mely kihajt tavaszra!*

(Epitáfium.)

Vidor Miklós.

VÉGH GYÖRGY:

VIHAROK JÖNNEK

Erőt, erőt adj nékem, Istenem,
ne mindig könnyű, léha dalt —
merüljek el zúgó örvényeken,
uszíts reám ezer vihart,

szélvészt és jégesőt, hadd tépjenek,
mint tölgyeket a fürgeteg —
villám szabdálja testemet:
hogy jó legyek, igaz legyek.

Ó, hadd legyek göcsörtös, mint a fa,
de álljam is úgy a vihart —
ne zengjen bennem angyalok dala :
egy évet adj csak, daltalant.

Egy évet adj, egy hónapot talán:
villám legyen minden szavam —
csak annyit adj: egy vészes éjszakán
míg lángra gyujthatom magam.

Hadd égjek és lobogjak szertelen,
miként egekben a vihar —
erőt, erőt adj nékem, Istenem,
nem kell a könnyű, léha dal.

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

KIS NÉP PÉLDÁJA

Haza és Nagyvilág: ezt a címet viseli homlokán a vaskos kötet, mely Cs. Szabó László utóbbi időben megjelent tanulmányait gyűjti össze. Boldogok a népek, melyeknek számára e két szó csaknem egyet jelent, vagy legalábbis nem tagadja egymást. A nagy népek életében voltak ritka ihletett pillanatok, mikor a „haza“ szellemi vagy éppen földrajzi értelemben egy volt a „nagyvilággal“ — legalábbis Európával. A „kis népek“ közül, melyekről egyébként a kötet egyik legtanulságosabb írása szól, keveseknek adatott meg ez a kegyelmi állapot s a magyarság is legfeljebb csak közel volt hozzá, a középkorban. Ma talán méginkább meglazult az a kapcsolat, mely a népeket Európához fűzi — a haza és a nagyvilág viszonyának megzavarodása egyik tünete a válságnak, mely egyforma fenyegetéssel jelentkezik mind a nagy, mind a kis népek életében. Ezt a válságot az irodalom éppoly tisztán megérzi, mint a politikai vagy a gazdasági élet s Cs. Szabó László, aki már régebbi műveiben is a szemtanú, a kortárs kíváncsiságával figyelte Európa sorának fenyegető alakulását, új kötetének középpontjába szintén ezt a kérdést állítja. Haza és nagyvilág viszonyát azonban ez az író kis nép tagjaként érzi, s ugyancsak ő tanít meg bennünket a kis népek méltóságára. De hivatására is! Cs. Szabótól megtanulhatjuk, hogy akkor teljesítjük hivatásunkat önmagunk és a nagyvilág iránt, ha kis nép módjára élünk: fennmaradásunkkal így nem csupán magunknak használunk, hanem Európának is. „A kis népek dolga, hogy megtartva az emberi mértéket, csöndesen, erőszak nélkül ellenálljanak az új Babelnek, — írja le a kötet elején, a legmegszívelendőbb tanulságot. — Ne a nagy népek bűneit utánozzák, hanem a maguk erőnyeit keressék. Erény, érdem, dicsőség az, hogy Svájcban nincs piszkos falu, Svédországban nincs rossz ház, Finnországban nincs elhagyott gyermek, Magyarországon nem kallódik el népdal. Ezekből az apró teendőkből válasszák ki a maguk nagy hivatását. Lehet, hogy egyszer Franciaország is melléjük szegődik. Ez a nép mindig kedvetlenül vállalta a világhatalmat; lelke mélyén mértékletes maradt. Lehet, hogy egyszer ő lesz a legnagyobb kis nép a példás kis népek között. Pásztornak lenni szebb, mint prokonzulnak, Ithakában lenni jobb, mint a lótuszevők között, Korzika jobb, mint az égő Moszkva.“

A szellem, mely megteremti a rendet Európa különböző hivatású népei között, egyforma méltóságot s különböző szerepeikben is egyformán fontos hivatást biztosítván kicsiny és nagy népeknek, tulajdonképpen megteremti azt az Európát, amelyben a jövőben még emberi életet lehet majd élni. A kis nép akkor vétkezik, ha nagynak akarja játszani magát s megfélekedzik a mértékről, a példaadásról, mellyel a nagy népeknek kell szolgálnia. S ha a nagy népek nem fogadják meg ezt a példát? Cs. Szabó az ötödik század rémével fenyeget bennünket: „Az antik Róma még fõnn ragyog a hét dombon, de az Isten már tudja, hogy rég nem él.“ Úgy érezzük, a mostani válságot megelőző években a világháború után keletkezett kis népek — megannyi fiók-nagyhatalom — teljesítették legkevésbé hivatásukat — ugyanakkor egy holland s egy spanyol gondolkodó figyelmeztetett azokra a veszélyekre, amelyeknek útján a nagy népek már elindultak. Svájcban tökéletesebben él ma Európa eszméje, mint Oroszországban, és ki tudja, nem a magyarra vár-e a feladat, hogy a megbomlott Európának új útmutatással szolgáljon? Mert a szellem rendje még ma is *keresztényi*: a kicsinyekre is hallgathatnak a nagyok! S ilyen kereszténységnek kellene kialakulnia a népek hierarchiájában is. Ez az eszményi Európa nem csupán Isten országára hasonlítana majd, hanem a középkorra is, amikor a népek Isten előtt egyenrangú testvéreként ültek számolyaikon, Krisztus trónja körül.

Ma már kétségtelen, hogy ezt az Európát nagy nép nem teremtheti meg — legfeljebb akkor, ha kis népről vesz példát: a mérték és emberiesség példáját.

Cs. Szabó könyvében talán ez a legújabb és legfontosabb gondolat, s különösen azért örülhetünk ennek, mivel ezt a felfogást megtalálhatjuk a mai magyar irodalom legjelentősebb szellemeinél is. Az igazi Európa erényeit a mai magyar írók mindinkább a XIII. század Európájában vélik meglesni: azért is fordulnak ma különös érdeklődéssel e kor felé, mivel alkotásaiban, életrendjében, hitében egy emberi és isteni tökéletesség példáját látják. „Van egy tökéletes Európa, írta több ízben Illyés, amely valahol a XI-ik és XIV-ik század közt terül el. En ezt az Európát az első keresztes háború s a nagy pestis közé tennem — mondja Cs. Szabó. — A reneszansz vakító vízesésén kell áthatolni, hogy rátaláljunk arra a völgyre, mely a késő középkor fényében melededik. Harmónikus öntudata, fölöslegontó lelki jóléte, nem kamatozó gazdagsága a délfancia templomok s a prágai Károly-kapu közt három évszázad köveiről sugárzik az elsomorodott modern századokra.“ A magyar irodalom, mely ma, Európa legnagyobb válságában is őrizni akarja európai örökségét, ezzel az újra megtalált és felmutatott középkorral talán kamatostul fizeti majd vissza mindazt, amit a Nyugattól kapott. Hisz az ilyen megőrzés szintén a kis népek hivatásához tartozik: a „forradalmi“, nagy népek legalábbis ugyancsak megfeledeztek róla! A magyar irodalom vonzódása az európai középkorhoz talán öntudatlan emlékezés is arra a magyar középkorra, mely az Árpádok országát a nyugati nagy népek egyenrangú társaként mutatja ma nekünk, politikai jelentőségében és műveltségében egyaránt. Ne feledjük, hogy Dante sehol sem kapott oly nagy tolmácsolót, mint nálunk: Babits Mihályt, ki élete végéig hirdette azt az Európát, melynek eszményét eddig egyedül a középkor valósította meg. Aki elolvassa Illyés Gyula nemrégiben megjelent francia anthológiáját, vagy Babits himnusz-fordításait, megérzi majd, hogy az új magyar irodalom európai ígét a középkorból meríti. Ehhez a mélyen rejlő, középkori Európához szállt el Németh László is VII. Gergelyével, hogy Dante és a Chanson de Roland példáját találja meg ottan. Mindezt azért volt fontos elmondanunk, hogy megmutassuk, mennyire szól kora nevében Cs. Szabó László s mennyire kész már a tanítás, mely egy kis nép ajkán fog talán Európához szólni.

Cs. Szabóval azonban nem csupán a középkor Európája közös, hanem Montaigne-é, Montesquieu-é, Apollinaire-é, Huxley-é is. kikről a kötet legszebb tanulmányai szólnak. Ezt az Európát ma sokan gyanakodva szemlélik minálunk, Cs. Szabó azonban továbbra is meg tudja látni benne a középkori Európa folytatásait. Mert ezt a középkori eszményt legépebben Latin-Európa őrizte meg; a kis népekbe vetett hit mellett Latin-Európa a második tétele annak a hitvallásnak, melyet az író könyvének elején tesz, nem csupán a haza, hanem a nagyvilág színe előtt: „Hiszek Latin-Európában. Én nagyon boldog esztendőket töltöttem ebben a tágas kolostorban, a galambos kútja körül s minden jószándékú honfitársamnak szívből ajánlom. Latin-Európa nem kér tőlünk számadást, világossággal simogatja az agyunkat, szépséggel a szemünket...“ Cs. Szabó számára a táj, a város is ugyanazzal a fontossággal és jelentőséggel bír, mint az emberi arc. A tiszta, hideg, élesszavú tanulmányiróbról mindig előbújik a költő, kit novelláinak legszebb lapjairól ismerünk és szeretünk: ez a költő hol Párizst mutatja meg nekünk, hol pedig Firenzét. Sajnáhatjuk, hogy e ragyogó városképek mellé még nem került oda Róma és Chartres, Velence és Rouen. Tanulmányjaiban is mily örömmel üdvözljük azokat a közjátékszerű lírai betéteket, melyek legalább olyan világosan közlik velünk szándékát, mint szabatos, pointe-szerű mondatait. A fogalmak éppoly engedelmesen simulnak keze alá, mint a hangulatok. Vegyük szemügyre például ezt a miniatúrát, mely Latin-Európa egyik legjellegzetesebb táját ismerteti meg velünk: „Az utas egy sugaras, őszi délutánon megérkezik az idegen városba. Kitérja az erkélyajtót a kertre. A platánok most bocsátják el az első leveleiket. Szirti fecskék vijjognak a nyurga kémény körül. A kert végében sima, szürke ház; fehérrámás

ablakai kipirulnak az alkonyattól. Nagyok a platánok, egy szétrombolt kertóriás utolsó hírmondói. Két asszony siet alattuk, talpig feketében. Csak a gyöngéd tartásuk nőies, a járásuknak nincs neve. Nagy szerelemtől vagy bánattól kókad a fejük? Nagy szerelemtől, földöntúli szenvedélytől. Az erkély egy kolostorkertre nyílik.“ Az Eugenio d’Ors idézet, mely ugyanebben a tanulmányban kapott helyet, latinságában és színeségében vajmi kevéssé különbözik az író stílusától. De Latin-Európáról csak ilyen cicerói eleganciával szabad is írni, Cs. Szabó stílusa, melyről annyi dicséretet elmondtak már, a magyar író számára a latin gondolkodás legjobb iskolája lehet. Kendőzöttséget éppoly kevéssé találni rajta, mint pathétikus, barokk pompát. A latinságba oltott protestantizmus formája ez: szenvedélyeit azért szereti, mert fékentarthatja őket, szellemességét, mivel lemondhat róla. Ha ízeire bontjuk e stílust, az antik retorika örökségét találjuk meg benne. Ezen a retorikán ma csak az emfázist és a körmondatot értik, holott az ő vívmánya a szabadság, a csattanó, az összecsapó kardpengék hangjára emlékeztető antitézis, a hullám szelíd gördülésével megpihenő, nemes és arányos mondat is! Cs. Szabó stílusa egy vívőlecke fegyelmével és gyönyörűségével ismertet meg bennünket. A kacérságnak is megvan a maga puritánizmusa, a szellemességből is könnyen válhatik szigorú moralizálás. A nehézkesek szívből gyűlölik a táncos kecsességet: Cs. Szabó hazai ellenzékét is ez az irigységgel vegyes gyűlölet szervezte egy táborba. Pedig az ő magatartása, melyhez annyi támadás közepett, hősi következetességgel maradt hű, a fiatal évek boldog és felelőtlen európaiságából fejlődött azzá a felelősségérzettel teljes, nem egyszer vezeklő magyarsággá, mely a hazából is a nagyvilágot s Európából is a magyar hazát tudja látni. A kötet legutolsó tanulmányában Aldous Huxley fejlődését rajzolja meg s ez a fejlődésrajz — talán öntudatlanul — féligmeddig önarckép is. Amíg azonban Huxley valami XVIII. századi ízi „szabadosságból és kicsapongásból” jut el egy kezdetben sötét, később pedig egyre bizakodóbb és hősibb erkölcs felé, addig Cs. Szabó és egész nemzedéke számára csak a két évtizedes, nem egészen zavartalan béke Európájában való kószálás jelenti ezt a „kicsapongást és szabadosságot“. Inkább „vándorévek“ voltak ezek az esztendőök — ahogyan első tanulmánykötetében nevezi a francia könyvtárakban, flamand piacokon, olasz templomokban töltött boldog korszakot, — erdélyi diákok, középkori magyar szerzetesek és XVIII. századi, felvilágosult főurak külföldi utazásaira emlékeztető előkészület az itthoni munkára. Cs. Szabó „nyugatos“ magyar nemzedéke mindig is inkább szelíd, latin kolostort várt és nyert Európától, mint a Those Barren Leaves milliomonőjének villáját, mely Huxley „szabados“ fiatalsága számára nyújthatna jelképes környezetet. S noha emez közelíti meg leginkább a thieléme-i apátság groteszk eszményét, a „latin kolostor“ a fiatal magyar nemzedékét meg épp elég gyönyörrel és szépséggel ajándékozhatta meg. Hisz gyönyört jelent a fegyelem a nagyonis szenvedélyes lélek számára! Amennyire különböző a „tévelygés“, annyira különbözik a „megtérés“ is: míg Huxley egy buddhizmussal rokon, kontemplatív erkölcs magányába vonul a zajos, hedonista intellektualizmusból, addig Cs. Szabó és nemzedéke visszatér első és legnagyobb szenvedélyéhez, melyhez különben sem lett hűtlen: magyarságához, melynek nemsokára ugyancsak nagy szüksége lehet az európai ösvényeken is ismerős szellemekre. Ez az út, a „vándorévekről“ való hazatérés, a hazai feladatok teljes vállalása jellemző e nemzedék egy másik, fontos alakjára, Márai Sándorra is.

Cs. Szabó könyvének egyik bírálója, anélkül, hogy a Huxley-párhuzamra gondolt volna, egy kialakulófélben levő moralista vonásait látja az íróban. A rokonság, melyet Cs. Szabó Montaigne-nyel és Montesquieu-vel érez, valóban jogossá teheti az ilyen várakozást. Cs. Szabó sorsát azonban nem csupán tanulmányaiiban kell tovább követnünk. Míg a pályája elején írt novellák a játékos, élvező Európa hangját hallatták, legutolsó művében, a *Kigyóban*, — melyet a magyar nagynovella egyik legszebb eredményének tekinthetünk, — egy súlyos lélektani feladatra vállalkozó művész áll előttünk. E művész feladatai közösek lehetnek a moralistával is, de sokkal nagyobb írói igényeket sejtetnek, hogysen azokat az

esszé, — ha még oly időszerű műfaja is kielégíthetné. A kis népek hivatásának és Latin-Európa eszméjének hirdetése mellett Cs. Szabó harmadik feladatát az Ady—Babits—Kosztolányi—Móricz nemzedék nagy nemzeti klasszicizmusának elérésében véli fellelni. Ez a szándék a tanítvány alázatos szándéka. De vajjon szabad-e az *trónak* ilyen alázatos tanítványnak lennie? S hihetünk-e egyáltalán az ilyen alázat őszinteségében? A tanítvány kötelessége, hogy többet adjon mesterénél, vagy legalábbis újabbat. És éppen Cs. Szabó egyéb művei nyújtanak biztosítékot, hogy ezt az *újat* nagyobb izgalommal várhatjuk tőle, mint akárki mástól. Hisz az igazi alázat nem érheti be a mester szolgálatával: a szolga mindig gőgösebb, mint az úr! Ma szükség van az esszére s ez a szükség, de egy bizonyos irodalompolitika önkénye is éppen a nyugati műveltségű, „urbánus“ nemzedékre osztja ki az „esszeista“ szerepét! Márpedig az esszé, mint legkevésbé tiszta műfaj, a leghervadékonyabb is: a jövő ismét csak a „tiszta“ műfajoké lesz, vagyis a novelláé és regényé, amint azt már egy új nemzedék munkássága is csakhamar hirdeti! Cs. Szabó tanulmányait tehát, még a legszebbeket is, azért szeretjük, hogy csak annál türelmetlenebbül várhassuk novelláit vagy éppen regényét.

Sötér István.

BÁRÁNY TAMÁS:

S Z E R E N Á D

Ó, töltsd meg értelemmel
Széthulló napjaim!
Olyan magányban élek
És úgy feszít a kín.

*

Magányt kerestem eddig és
Tudom már, nincs vigasz:
Társsal is szörnyű néha, de
Magányban mindig az!
Bevallom, eddig untatott
Minden: társ és magány,
Ember vagyok és izga láz
Hajt új s új vágy után.

Tudom, e lázam balga és
— Ne vess csak! — gyermekes.
De nézd, amint a ciklon is
Pusztít, mást nem tehet.
Bennünket is lényünk kemény
Belső parancsa int:
Nem élhetünk, csupán saját
Törvényeink szerint.

Törvényem engem is megírt,
Hisz minden írva van.
S ilyennek írt! — Egyik siet,
A másik lassudan

Ballag, vagy árral viteli
Magát, de mind halad; —
Én így közelgek im, feléd:
Rohanva, ingatag.

Hívsz, messzi kikötő. S amint
A megpróbált hajós,
Kinek vitorláját vihar
Veri s vad, csattogós
Szelek cibálják s nyílt vizen
Hánykódik, mégse fél,
Hisz árbocának ártani
Nem tud se jég, se szél.

S a vad vizeken lehorgonyoz,
(Homok se kell neki),
Mert vasmacskáját nem le, de
Az égbe fel veti,
Felvágom én is horgonyom
Bízon az égbe és
Feléd tekintek. Rámhajolsz
S szemünk magasba néz.

*

Lásd oly magányban élek,
És úgy feszít a kín;
Jöjj, s töltsd meg értelemmel
Széthulló napjaim!

ELVEK ÉS MŰVEK

KODOLÁNYI TÖRTÉNETI VILÁGA

A történelmi regény akkor felel meg híven műfaji szerepének, ha kiegyensúlyozottan társul benne a történelemmagyarázat az embermagyarázattal. Az embert s annak életét megmagyarázni a korban, sőt megfordítva: a történelmet hívn segítséggül az emberi titkok megfejtéséhez, talán a legnehezebb művészi feladat, az egyensúly fenntartásának feadata. Mert ember és kor egyetlen mozzanatában sem ütközhetik össze. Hacsak ellentmondás, anakronizmust s a lélektani következetlenségek terhét nem akarja vállalni az író. Felelőssége súlyosabb, mert szemét kétőn kell tartania: az ember mondanivalóján s a történelmén, általában a belső s a külső hitelességen, aminek kettős gyökeréből a műalkotás hitele is sarjad.

Éppen e futólag érintett, nehéz-ségek miatt tehát aligha tartható az a közkeletű vélemény, hogy a történelmi regény: mimikri műfaj. Az író, aki nem tud, vagy nem mer önmagáról és aktuális környezetéről vallani, behúzódik a történelembe és úgy szereli le mai nyugtalanságát és kortársi világának vallató indulatait, hogy egy semleges területet bérel ki a történelemből. Mondják még azt is, hogy a történelmi regényíró a problémák s az állásfoglalás elől menekül, amikor történelmi tárgyat választ és amennyiben állást foglal, miatta a felelősséget a tudományra hárítja. Mondanivalóját nem valami belső igazsággal támogatja, hanem a szaktudomány mankójára bízta.

E tetszetős vádak súlytalanságát éppen Kodolányi János esetében tapasztalhatjuk, hiszen egész irodalmi munkássága bizonyítja, hogy az igazi művész még a történelmi tárgyválasztás emigrációjában is nyomon követik a problémák, megszöknie előlük tehát hasztalan farradozás volna. Az élet örök tényyszerűségeinek rendjében csak a halállal bekövetkező létformaváltozást jelent gyökeres átalakulást, a történelmi életformaváltozás azon-

ban csak módosít és új látószögbe állítja az örökké változatlant. Az örök emberi valóság erős magja körül vékony héjként feszülnek a történelmi formák geológiai rétegei. A belső tűz átizzik rajtuk, heve megolvasztja és magába szívja a legkülsőbb rétegeket is, hogy új formába öntse belső mondanivalóit.

Ez a tüzes, alkotó forrongás, ez a „geológiai dráma“ érezhető ki elsősorban Kodolányi két új történelmi regényének (Istenek, Holdvilág völgye) nagyszabású kereteiből. Háttérükben az örök valóságok díszletei állanak: a dunántúli magyar táj, a Balatonnal, hegyeivel, égboltja csillagaival, amelyek örök változatlanságukban örzik meg a tájat és hatalmukkal leigázzák az időt is, de embereket is, kik a halász-vadász mesterség örök mozdulataival végzik munkájukat. Regényeinek hatalmas *tájképi nyílása* lenyűgözően intonálja az örökkévalóság hangulatát és ebben az örökkévalóságban jelennek meg alakjai, előbb messziről, hogy aztán előttünk nőjenek meg hús-vérből való emberekké. Igéző ereje szinte észrevétlenül keríti hatalmába olvasóját. Magunk sem adhatunk számot arról, hogyan, de már ledönti körülöttünk az idő gátjait és magunk is belülről látjuk és éljük az epikus hőmpölygéssel vagy az erdei tűz módján terjedő történetet, mígnem egyszerre csak heves szenvedélyek tűzgyűrűjében érezzük magunkat. Két regénye, a Balaton két ellentétes partjának honfoglaláskori települési területét Bese úr és Tar Szörind szállását varázsolja elénk, de rajtuk keresztül az akkori egész magyar világképet mutatja meg. S e világkép határai *sokkal kiterjedtebbek*, mint bármikor történelmünkben, mert e világképnek még eleven része a kelet is, a megszülető nyugat mellett. A keleti hitvilág s az újonnan jelentkező nyugati kereszténység kettős szárnyfelületébe fogódva tájékozódik a nyugati gyepükre sodort magyar lélek. A régi hitnek

varázsereje már hűnyóban van, csak a révületek görcsös alázuhanásaival éri el néha az elmerülő pogány mirakulomot. Most már itt, helyhezkotóttén, távol a keleti stepék világától, a magyar lélek csak képzeletben vagy revületben élheti át az elhagyott keletet, mint Tar Szörind fia, Ujbársz, a sámánok tanítványa, aki révületében beszáguolja Tengri isten egeit. Ezek az egek azonban valahol a döntövi tájon, a Kuma mentén tornyosodtak, a magyar számára a föld csak ott volt közel az egehez, míg az itteni új hazára üres és idegen égbolt borul, a rúniak, a frankok Jézusának mennyországáé.

A tájképi végletesség és a szűzi vadon határtalansága, amely közrefogja az egyedüli maradt honfoglaláskori magyarságot, geniális érzékelteje Kodolányinál annak a belső magánynak, amely két világ határvonalán gúzsbakóli a jövevény hűnivadékokat. Amilyen riasztó számukra az élet külső bizonytalansága, éppen olyan nyugtalanítóan hat képzeletükre az üresség és az idegenség, amit belülről és felülről éreznek.

Ojbársznak, a későbbi Koppány vezérnek egészen mély és mithikus gyökeru próbálkozása, hogy a földrajzi eltolódással megrendített ősi egységet és egységét helyreállítsa, éppen azért tragikus vállalkozás, mert lehetetlenséget kísérel meg. A pogány magyarság hiába hozza magával bálványait, istenkéinek szobrait, a pupikat, az ősi mennyország a Kuma fölött marad. S az új hazában hiába avatnak fel új forrásokat, új ligeteket a szekértáborral érkezett isteneknek, az igazi források, az igazi kutak és ligetek a Kuma vidékén maradtak. A táltosok dobjai buffogásának más akusztikája van, mint volt odaát. Az imádság elfárad, a révült lélek eltéved s a holt vitéz lelke tán elkésve érkezik az elhagyott mennyországba, amelyről az istenek képmásai is messzire költöztek. Marad-e varázsereő abban a hitben, amitől maguk az istenek is eltávolodtak, táltosai pedig igaz táltosok-e már, ha a közvetlen kapcsolatot a régi föld s a régi ég között elveszítették. Tengri isten és Ukkon jelenvaló ugyan mindenütt, de Jézus úr tanítása az új hit ele-

ven élményével otthonosabban jár az ősi pannón-tájakon: hatalmával megküzdeni kevés egy nép szakadt ereje, táltosainak meghasonlott lelke.

Kodolányi megragadó erejű trilogiájának befejező kötete ennek a harcnak az eldőlését s a kereszténység felülkerekedését fogja feltárni: most még vihar előtti csend feszül a Balaton fölött s a Holdvilág völgye fölött, ahol Toksin az imént tért meg ősi isteneihez... *Kézai Béla*

JANKOVICH FERENC: TÉLI SZIVÁRVÁNY. (*Athenaeum*.) A műfaji meghatározás az alkotás benső lényével csak laza és felületi érintkezésben van, a mű struktúrájába nyomódik, mintegy arról adva képet, ami a mű körül van. Ezen a szerkezeten kell keresztül törnie a léleknek a figyelem, az átélés és átérzés segítségével, de ezen a ponton már el is veszti jelentőségét a mű műfaji meghatározottsága vagy meghatározhatatlansága.

A *Téli szivárvány* a műfaj szigorú és merev osztályozásában nem regény, inkább emlékráj, életkép; az életképek, az emlékrájok időtlenségével és megragadott mozdulatlanságával. Ami e kereten belül a lélek e megszerkesztetlen formája mögött izzik, az csupa élet, nyers, de így nyerseségében is a művészi örökérvényűségbe kényszerítve; csupa eleven-ség, a lélek kibontakozása az emlékek megválllásában; feszültség e regényszerű mű történeti feszíttségének minden feloldottsága mellett is. Álomkép vagy félálomkép, mult és félmult, ami ellenállhatatlanul átvillan egy lelken egy tétlen órán; minden kép, minden jel csupa mozgás, friss nyugtalan-ság, csak a keret, csak amiért és amiben létre jött, a lélek mozdulatlan.

A *Téli szivárvány*nak e látszólag laza szerkezetiségét Jankovich tudatosan és művészi biztonsággal alkalmazza, e biztonsággal a lírai sugalmazottság erejét sejtetve meg. Valóban, lényege szerint nem is más a Téli szivárvány, mint líra. A mű minden eleme hangulati, érzelmi kivetítődésű és alig van egy mellékmondata is, amely az epika szolgálatában állana. Épp ezért meséje, a regény meghatáro-

zását tartva szem előtt. soványka, de csak annyira, mennyire ilyen esetben az élet is az, — mert egyébként végig reális ábrázolású, — de lírikus emelte ki, aki a színeket, az emlékhangulatot, a történés egészét figyelte, melyben a részek mozgása már-már mozdulatlanság, és nem az epikus, akinek szemében a színező részletekben is történés rejlik.

A férfiak a nagy háborúban vannak, a régi Szénatér szomorú házaiban asszonyok, betegek öregek és csibészkedő gyermekek élnek szorongásban, nélkülözésben és fel-fellobbanó reménykedésben. Ábrázolásuk erős, reális színezésű, érezzük, hogy az író a valóság közvetlen felidézésére törekedett, hogy mégis légiessen finomnak, stilizálnak hat, azt az emlékek álomszerűsége, a történet laza fondása, a képek könnyedsége és józta és a nyelvi kifejezés színes költőisége idézi elő. A világ minden rázkódásai ellenére az élet, mely az egyetlenül futó időt sem tekinti valamire, makacs, egyetlenes menetű, győzedelmes folyamat, amibe bele lehet fásulni, de új erő is lehet nyerni belőle. — erre döbbennek rá a várakozás éveiben a szenvedés, a nyomor megkínzottjai. — hogy kint sem hálnak meg többen, mint odahaza, és ha szenvedésük más, de nem nagyobb, talán hevesebb, de nem alattomosabb. Az élet folyamatának ez a kettőssége, az elfásulás egyfelől és a vak remény forradalmi láza más felől, nyíltan kirobban a regény végén, ahol a látszólag békés és csendben szenvedő emberek ablakai alatt úgy robban az első puska-lövés, az első keserű szitkozódás, mely már nem fél a büntetéstől, mert önmagában érzi azt, az első gyűlölködő hang, melynek már nem személyi, hanem távolabbi, társadalmi okai vannak, mint az egyetlenesen borús, de csendes ég hirtelen villámcsapása. E személyi és társadalmi okok az események egymásutáni, de nem történeti szűkségességgel való kibontakozásában — a regénynek tulajdonképpen nincs főhőse, csak elbeszélője — élesen kimutatkozik az író közvetlen szándéka nélkül is, jelezve, hogy az életet a maga elevenségében sikerült megragadnia.

Ami líra a regény lényében, álomszerű megszerkesztésében van, nagyszerűen kiteljesedik a költő nyelvi erejében. Képelete tarka, ötletes és merész. Kifejezésbeli készsége nagy, inkább mély, mint széles változatú. Minden mondata kész, egységes lírai hatású, az akartásgnak a látszata nélkül. Ez az önkénytelenség, az álomszerű könnyedén elért és megtartott aránya már a mű titkos arányait mutatja.

Hegedűs Zoltán.

DÉNES GIZELLA KÉT REGÉNYE, Egyszerre jelent meg Dénes Gizella két regénye és hasznos, tanulmányos a két regényt együtt olvasni. Igazolódik a mondás: *Contraria iuxta se posita magis elucescunt.* Látjuk, hogy Dénes Gizella egy rossz regényt írt, de tudót is írni. Igazságtalan lenne csak az egyikkel foglalkozni.

Az első regény. *A kék autó:* Conrad (!) kapitány polgármestere vagy az apostoli szív diadala, de a végén mégis mindenki megbékül. A történet: egy *csupasztó* rendőrkapitány áttöri és meglágyítja a vidéki város konzervatív klikk-rendszerét és közönyt és ezután minden valóságosság szerint az új, emberi és igazságos világ hainala hasad fel a városra, mely a regényben egész világnak, társadalomnak szimbóluma. Igénytelen, színtelen történet. Határozatlan, eloszló alakok hordozzák ezt a történetet. A város papírmáséból van és olyan valóságos, mint a címlapon a földszintes városháza és a remek modern autó: *gvárváros prészózkultúrával.* A szerenlők a már jól megrajzolt provinciális alakok zvenge kóniái a szokott rangsorban: Mikovszkvaktól *lefelé* tanácsosok, városi tisztviselők, nagvgazdagok, katonatisztek, tanárok, bírák...“ (111. l.)

Egyik alakjának sincs színe, hangja: olyanok, mintha legalább Mikszáth és Rákosi óta csak most másztak volna elő valamelyik vidéki város temetőjéből: sápadtak, vértelenek. Rendőrkapitány, hogy húsz esztendő alatt lett fogalmazóból kapitány. (63. l.)

Legtöbben sikerült a két proletárgyerek: Venci és Manci. Ezekbe már került valami emberi, és

rajzuk is meleg és vonzó itt-ott, de mihelyt a tanító mesébe kerülnek (a falu elvárosiasodása), hozzászápadnak a többi szereplőhöz.

Az egész regényen az elhagyottság, az összecsapottság látszik. Ezt mutatja szerkezete és stílusa egyaránt. Conrád kapitány keze lapoként hol széles erős, hol keskeny finom. A Jancsi familia a 43. lapon tizenöt hold jó földet hagyott el egy tagban a városért, a 159. lapon már csak hetet és gyengét. Az ilyen és ehhez hasonló következetlenségek, ha nem is bosszantják, de idegesítik az olvasót. Mindent egybevetve Dénes Gizellának ez a regénye nem sikerült.

Az előző könyv teremtette kellemetlen hangulatban vesszük kezünkbe a szerző másik könyvét, történeti regényét a *Virrasztó asszonyt*. Már az első lapok olvasásánál foszlik előítéletünk, és érdeklődésünket komolyan leköti olvasmányunk. A kanizsai vár virrasztó jobbágyainak beszélgetése, a táj leírásából fakadó hangulat lassan beleringat bennünket az új könyv olvasásába. Ez a regény az *asszony* apoteozisa. A feminista gondolat visszavetítése a XV—XVI. század fordulójába. Az erős, harcos férfiak fölött a finom asszonyi érzelem és értelem felsőbbségének hangsúlyozása. Ez a nélkül is sikerült volna az írónak, ha ezt az alapeszmét szavakban megfogalmazva nem is adta volna többször főhőse szájába. Itt megnyilvánul íróművészete ilyen fogások nélkül is értelmes, élesszemű világosfejű magyar asszonnyá tudta volna megrajzolni Kanizsai Dorottyát. Céljának megfelelő személyt és megfelelő kort is tudott választani. Ezt maga is érzi és egyes részleteinek megdöbbentő és analógiák keresését kikényszerítő ereje bizonytalannal nem véletlen. Kanizsa, Valpóvá, Buda, Siklós, Mohács és az itt közel fél évszázad nagyszerű történelmi háttér. Ez a kor: a Mátyástól Mohácsig tartó hanyatlás kora meglehetősen ismerős és így a szerzőnek nem kellett történelmi részlettanulmányokkal kibővítenie: minden erejét a jellemzésre fordíthatta. Ez sikerült is neki. A fiatal, értelmes lányt, az érett, méltóságáteljes nagyasszony sirató munkájáig kíséri: Kanizsától Mohácsig. A nemzet

tragédiáját jóformán senki sem látja csak Kanizsai Dorottya. Ezért is *virrasztó asszony*; különben lehetett volna erős asszony, igazi asszony is.

Kanizsai Dorica, Dóra és Dorottya lelki rajza tökéletes. Asszonyi lelket így megélni és megírni csak asszony tud. Látszik, hogy az analízisnek intuitíve megélt alapja van. A férfiakat is asszonyi szemmel nézi és nem igen tart róluk túlságosan sokat.

Kanizsai Dorottya két férje, két közhelyes katona; az egyik a nemesszívú, a másik szép férfi. A főurak között nincs előrelátó ember, igazi államférfi. Önös érdek vagy asszonyi hatalomvágy (Zápolya-párt) mozgatja őket. A nagy országos zürzavarból mint egyetlen biztos szikla emelkedik ki Kanizsai Dorottya személye.

Szerkezete kerek, Gondos stílusban, világos nyelven ír. Különösen a mohácsi csatát közvetlenül megelőző időt és az eseményeket sikerül drámai erővel megrajzolnia.

Meggyes Ete.

HALÁCSY DEZSÓ: A BIZTOSÍTÁSI ESZME ÉS AZ IFJÚSÁG. — Figyelemreméltó könyvecske jelent meg a biztosítási eszméről, egyszerű köntösben, de magas, tisztességes tartalommal. A magyar ifjúság reális pályák felé terelése — s ezzel együtt a reális életszemléltre nevelés szempontjából hasznos ez a kis kézikönyv. A biztosítás széleskörű jelentőségéről szól a szerző, a biztosítási válfajokat ismerteti. De rámutat a nemzeti gondolat, erkölcs, közoktatásügy, népi gondoskodás, gyermek- és családvédelem fontos szerepére a biztosítás alap gondolatával kapcsolatban. Külön említésreméltó a biztosítási furesaságokról írt fejezet, ahol az előbbi, komoly erkölcsi alapon álló gondolatok mellett mulatságos eseteket sorol föl a szerző a biztosítás történetéből.

—r.

DR. WÜNSCHER FRIGYES: FALUSI TANULMÁNYÚTJAIM. — A könyv, melyet a legilletékesebb egyén, a Hangya vezérigazgatója jelentetett meg, kellő időben és kellő erővel hangsúlyozza ki gazdasági életünk egészséges fejlődé-

sének egyetlen helyes útját: a szövetkezeti megoldás gondolatát.

E mű megírásához a „falusi tanulmány” csupán gyakorlati lefektetését jelentette a szerző már meglévő elméleti megoldásainak. Főbb problémái, melyen a mű felépül, a helyes földbirtok reform kérdése, a föld felaprózásának meggátlása, a helyes termelés, a termelő eszközök szövetkezeti megszervezése, az értékesítés szövetkezeti megoldása, a valódi szövetkezeti gondolat.

Míndezek biztosítéka: „hogya keresztény erkölcsi alapon álló szövetkezeti elveink, olyan gazdasági elvek, amelyeknek lényege az emberiség nagy részének lelkében él”.

A központ és a tagszövetkezetek reális és helyes viszonyára is kitér a szerző, mert mint mondja, ez egyik sarkpontja a szövetkezeti kérdésnek. A tagszövetkezeteknek tisztában kell lenniök azzal, hogy a központot ők tartják fenn, nélkülük élettelen keret, de tisztában

vannak azzal is, hogy a központ nélkül ők sem boldogulnának. Kooperációjukat ez a szempont kell, hogy helyes úton tartsa.

A szerző nem tér ki a jövő problémái elől sem. Hangsúlyozza az egyenrangúságot a tőke vállalkozásai mellett, nevesen a kereskedelmi és az ipari tőkére érve, kiemeli a hitelkérdés végleges megoldásának fontosságát. Mint végső eredményt állapítja meg: hogy a kisember számára a szövetkezés nélkülözhetetlen. Mert ami gazdasági életének prosperitásához szükséges: berendezések, nagybani beszerzés, biztonság, eredményes értékesítés, a gazdasági ismeretek fokozása, politikai nevelés, számára csak a reális tényezőknek megfelelő úton kialakult szövetkezeti rendszer biztosíthatja.

Wünscher doktor könyve alapvető munka a magyar szövetkezeti élet kibontakozóban lévő történetében.

Kaklay Pál.

K I Á L L I T Á S O K

MEDNYÁNSZKY. Az Ernst múzeum helyiségeiben a mult hónapban lezárult Mednyánszky kiállítás és Kállai Ernő Mednyánszky könyve (Singer és Wolfner kiadása, Budapest, 1943.) teszi megint aktuálissá báró Mednyánszky László nevét.

Semmi sem történik véletlenül. Szinte törvényszerű az, hogy századunk második nagy katasztrófájának kellős közepén az a magyar festő lett aktuális, aki művészi, emberi fejlődése csúcsára az első világháború éveiben jutott el. A kiállítás világháborús képeit és rajzait nézve igazat kell adnunk Kállai Ernőnek, aki azt írja ezekről a képekről, hogy itt magasztosul Mednyánszky humanizmusa a legmélyebb és legnagyobb látomássá.

A művész magatartása az a kibozghatatlan esztétikai elem, ami minden alkotásban, — ha az őszinte és művészi — ellenállhatatlan hőbeszédűséggel érvényesül. Ebből a sokból keveset a laikus is megérez. A magatartásnak ez a nemes

és emberi volta a kiállítás sikerének titka és teljes feltárása Kállai Ernő könyvének legnagyobb érdeme.

Az ismeretlen Mednyánszky lép mind a kettőben a közönség elé. A köztudatban Mednyánszky úgy él, mint végtelen poétikus századvégi rezignációval telített lehelletfinom tájképfestő. A kiállítás és a könyv egy kevéssé ismert, de a tájképfestőnél sokkal izgalmasabb művészt mutat be. Bemutatja Mednyánszkyt nemcsak a természethez való viszonyában, hanem Mednyánszkyt társadalmi vonatkozásaiban is. Szinte meseszerű Mednyánszkynek ez a kettős vonzódása az erdőhöz és a szegény emberhez. Az élet nagy kérdéseinek szüntelen feszegetése, ez a tragikus színezetű keresés „az általános jelentőség spiritualizált világába való emelkedés” — mint ahogy ezt Mednyánszky Kállai Ernő által közölt egyik naplójegyzetében írja, — tör felénk a kiállítás minden képéből és ezt a nyugtalanságot, mely

a kóborlásban, az életmódban, a festési modorban nyilvánul, írja meg, — valljuk be, mesterien — Kállai Ernő.

A könyv kettős felosztása, — az ember, a művész — csak kettős módszert leplez, hisz nem is lehet és Kállai nem is akarja a művészt az embertől szétválasztani. Nagy érdeme a könyvnek, hogy a lehetőség határain belül gondos vizsgálat tárgyává teszi Mednyánszky vizionvát a képek élményanyagához.

Vannak művészek, akik a keresés lázában a félúton megállnak. Mednyánszky nem állott meg élete végéig. Viszont célhoz sem ért. Az öreg Mednyánszky is tele volt fiatalos gyötrődéssel és ez a kereső láz, ez a nyughatatlanság az oka talán annak, hogy nehéz érzéssel hagyjuk el a kiállítást és tesszük le Kállai Ernő könyvét.

FARKAS ISTVÁN KIÁLLÍTÁSA.
A Tamás galéria intímebb környezetében láttuk viszont Farkas István régebbi képeinek egy jelentős

kollekciját és ismerkedtünk meg újabb természetének néhány darabjával. Látomásai vannak Farkas Istvánnak és ezeket a látomásokat mesterien adja vissza. Fanyar, emberkerülő festői magatartása, a festői kifejezésszűközökkel való ökonomikus bánásmód egyik legérdekesebb festői egyéniségünké avatják. Ez a szűkszavúság azonban csak látszólagos. A fantázia, mint a látomás kiegészítő eleme szabadon működik a festőben és azt a fantáziát kívánja meg a nézőtől is. Hogy a néző gyakran képtelen fantáziáját a festővel azonos irányban működtetni az oka annak, hogy Farkas István nem tartozik az úgynevezett népszerű festők közé. Egyik bírálója helyesen jegyezte meg: Farkas a festők festője. A kiállítás szép sikere azonban azt bizonyítja, hogy a közönség épúgy mint a művész fejlődik és a sok külföldi elismerés és siker után a festő saját hazájában is válhatik profétává.

Szentmihályi János

THURZÓ GÁBOR:

SZINHÁZI KRÓNIKA

„Senki hát halandó embert, ki e földön várja még Végső napját, ne nevezzen boldognak, míg élete Kikötőjét el nem érte bánat nélkül, biztosan“ — mondja a kórus az „Oedipus király“ végén, egy magabizó, öntelt és boldog ember összeomlása fölött. Ami addig lejátszódik, ma már közkinés. A klasszikus témák között alig van ismertebb, mint Oedipus tragédiája, aki akaratán kívül lesz atyja gyilkosa, anyja ágyasa és gyermekeinek testvére. Sorsa eleve elrendelt, nem tehet ellene semmit, hiába menekül előle, a jóslat utóléri és hatalma, magabiztossága tetőpontján egyszerre sujt rá a kivédhetetlen végzet. Összeomlása tökéletes és hiánytalan, de ami utána következik, az igazán fölemelő, az az igazi katharzis. Kitépi szemeit, számúzi magát a megszenteltelenített kad-

mosi földről és két leányára támaszkodva elindul bujdoklásra. Ez a cselekedete folyik csak saját elhatározásából, végzetéről nem tehet, botlása nincsen, a tragédia nem — vagy csak részben — önhibája miatt éri. Amikor kitépi szemeit és elindul, akkor cselekszik először úgy, ahogy belső törvényei és nem az istenek baljós parancsa rendeli. Itt emelkedik ki egyéniséggé, itt legforróbb a dráma. Az „Oedipus Kolónosban“ ismét az isteni rendelés rabszolgáját mutatja, sorsa itt már újra függésbe kerül a jóslatokkal, az történik vele, amit élete utolsó éveire az istenek írtak elő s amit a jóslat éppolyan pontosan megmondott, mint tragédiáját. Ez a kettőség a tehetetlen és kiszolgáltatott ember mitikus végzete és a „modern“ lélektani belső megoldás

közt tartja ma is frissen, érdekesnek és izgalmasnak *Sophokles* tragédiáit. Mindaz, ami elborzasztó benne és amit keresztény morálunk nem tud elfogadni, Oedipus öntékezésének pillanatában megközelíti modern és keresztény elképzelésünket. A jóslat parancsát önkénytelenül beteljesítő Oedipus idegen marad, rokonunkká, egy ismerős lélektani folyamat hordozójává itt válik. Ezért találunk többet *Sophokles* remekében, mint csak a remeket, ahogy *Babits* mondja: a jég forróságát. Mert hogy remekmű, arról beszélni éppannyira fölösleges, mint vitakozni fölötte: a formai tökély mondanivalóiról és általában a görög tragédia színpadi és konstrukciós lényegéről már *Aristoteles* szögezte le megingathatatlan és az európai dráma kétezer éves fejlődésére döntő nézeteit. Érdekes azonban egy újabb észrevételt felemlítenünk, ami a görög tragédiák — és így az „Oedipus király” — belső és tartalmi felépítését új színben mutatja meg. *Staud Géza* érdekes és logikus gondolatvezetése új és hiteles világtásban mutatja meg a kórusok szerepét: észrevette azt, hogy a kórusok nem magyarázó, hanem tagoító értelműek, a mai függőnyt helyettesítették a görög nyílt színpadon. Ha a kórusok betéteit így lektinjuk, a két Oedipus-dráma szerkezete kristályosan áttetsző lesz, a lírai elemek mellőzésével kiemelkedik maga a dráma. Ha az újabb görög klasszikus-rendezések figyelembeveszik *Staud Géza* elméletét, elérkezhetünk oda, hogy *Sophokles*, *Aischylos*, *Euripides* drámái szinte a detektívtörténetek izgalmaságával fognak hatni a mai, kevésbé iskolázott közönségre is. — A *Nemzeti Színház* előadásáról a legkülönbébb vélemények hangzottak el. Nekünk az az érzésünk, hogy az eszményi, a hiteles előadást megvalósítani szinte lehetetlen. Egyetlen amit a modern színház tehet: hangsúlyozni az egyetemesen érdekes drámát, a mesét, amely épp az Oedipus királyban annyira érdekes, lekötő, izgalmas. Ilyesféle kísérlet történt ez alkalommal is, és a színház munkája különösen az Oedipus királyban sikerült. *Kiss Ferenc* kitűnően hozta ki a végzet sújtása alatt ösz-

szeomló embert, és alakítása ott volt a legjobb, ahol a befező részben az idegdrámát hangsúlyozta ki. Hogy a második darabban megelégedett a törődött, megpróbált agastyán siránkozásával, az nemcsak az ő hibája, hanem Oedipus jellemének erre a siránkozó tehetetlenségre való szűküléséből is következett. Körülötte többé-kevésbé jól mondták a verseket, s ha ez megtörtént és a színész *Babits Mihály* csodálatosan pregnáns, költői, *sophoklesi* fordítását a lehetőségekhez mérten érvényre juttatták, megtették köteleességüket. Az együttesből egyedül *Abonyi Géza* megszállott, igazi tragikus hévtől áthatott *Tiresiasa* volt nagyszabású alakítás.

*

Az életünk emlékező és nem folyamat, a lélek él és nem a test, és a léleknek nincsenek korlátai sem időben, sem térben. Ha életünk látványa merül fel bennünk, egyszerre megrohannak az emlékek, úgy ahogy fontosak voltak számunkra, belső és nem időrendi logika szerint. Aki modern felfogás szerint gondolkodik az életről, az regényben éppúgy mint színpadon, előbb-utóbb elérkezik ehhez az ábrázoláshoz. Hogy mit rejt egy pillanat, megmutatta már *Joyce* és *Woolf*, s hogy ezt a pillanatot színpadon is megteremthetjük, mégpedig drámai és nem epikai hitelességgel, arról *O'Neill* győzött meg. A magyar kísérletek eddig műkedvelők kezén sikkadtak el. Drámagyárosok próbálkoztak meg ezzel is, a siker és nem a meggyőződés kényszeréből. *Remenyik Zsigmond*, aki „Az atyai ház”-at írta belülről érkezett el ehhez az ábrázolásmódhoz. Hogy a legvakmerőbb színpadi formát is el tudjuk fogadni, ahhoz éreznünk kell azt, hogy más-ként nem lehetett volna megcsinálni, a forma szükségességéből következik, a mondanivaló csak így bontakozhatik ki. *Remenyik Zsigmond* darabjában ezt érezzük. S mindaz, ami forma és nem mechanizmus, remekül is sikerült. Egy tékozló fiút végigvezet az elhagyott atyai ház szobáin és a szobákból egyszerre elének lép a rég letűnt múlt, mindig egy forró és döntő

pillanatában, úgy és abban a sorrendben, ahogy az emlékezés idézi föl. Nincs tehát időrend, aki egyik képben roskadt aggastyán volt, a következőben bizakodó ifjú, — a képek sora ellenpontoszerűségével kerekedik egységbe, kerekedik belső — és hiteles — időrendbe. Ez a forma, s ezt hibátlanak tartjuk. A mechanizmus, mellyel az író hőjét a szobákon átvezeti, már kevésbé biztos és fölényes, a drámai következetességet gyakran megzavarja. A keret és a képek nincsenek abban a biztos kapcsolatban, mint Remenyik amerikai őseinél. Emlékezzünk csak Osborne bámulatosan szép „A világ közepe” című művére, ahol az irreális alakok és szituációk olyan biztonsággal olvadtak a kispolgári, naiv és érzelmes keretbe, mintha egy Bernstein-dráma külsőséges hatásai fogták volna egybe. De ez végeredményben csak szeplő és nem hiba. Remenyik el tudja fogadtatni színpadi elképzelését, meg tud rázni, el tud hiteitni dolgokat és elképzelése sodrába tud állítani művet és közönséget. És ez a fontos, ez a döntő, — a regényben is, és még inkább a színpadon. Ami zavart, az a bőre méretezett, gyakran fölöslegesen ismétlődő dialógus, bár ennek is megvan a szerepe és logikája: az emlékek áradnak, makacsul vetik fel újra és újra a dolgokat, az emlékezés ismétlődik és anyagát szélesíti, nem pedig az új és új problémákat. Ezt az emlékező makacsságot tudja elfogadtatni velünk Remenyik olykor bőbeszédűnek tetsző dialógusa. Mindent egybevetve: a magyar drámaírás egyik legfontosabb értéke és legna-

gyobb meglepetése ez a munka, csalódnánk, ha nem lenne hatással dramairásunkra. A *Vígszínház* előadása jó és kiemelkedő a formában, kevésbé jó a mechanizmusban. Az emlékképek a maguk reális-irrealitásával kitűnőek, itt játszanak a legjobb színészek is. *Bulla Elma*, aki annyi várakozást igazolt már be, az anya alakjában meglep átélésének, logikai és érzelmi munkájának sokrétűségével. Nincs akadály előtte: ahogyan az emlékképekben fellépő egyszer öreg, máskor fiatal asszonyt, majd ugyanennek a figurának esetenként való különböző lelkiállapotait megjátszani tudja, páratlan teljesítmény. És amellettséggel van abban, amit csinál: az időrendi szétziláltságban, az egymást megelőző epizódok belső rajzában mindig éreztetni tudja az alak egységét. Rendkívüli színészi és alkotói munka ez. *Somlay Artur* ugyancsak ennek az egységnek művésze, apafigurája méltó párja *Bulla Elmá*nak. Mellettük csak epizódok vannak. *Mihályi Ernő* bölcs barátja szép munka; tetszett *Bihary József inasa*, *Orsolya Erzsé* kitűnően megmintázott cselédje. És tetszett — bár nem lepett meg — az operetti *Kiss Manyi* a megejtett kis cseléd igazi drámát és igazi végzetet éreztető alakítása. Ez a színésznő egyike legjobb alakváltoztatóinknak, kár operettre pazarolni, csalódnánk, ha a *Pygmalion* Elisáját nem tudná nagyszerűen eljátszani. *Hege-düs Tibor* rendezése gondos, aprólékos, a művet szolgáló munka, és *Neogrady Miklós* forgószínpadának ezúttal fontos szerepe van a darab hangulati elemeiben. *Thurzó Gábor*.

A csikszentlmasi székely gyermekek gimnáziumi oktatására Lággy István, Budapest 20.54 pengőlt, dr. Possonyi László, Budapest 79.46 pengőlt adományozott.

◆ A FRANKLIN TARSULAT TAVASZI KÖNYVEI ◆

TÖRÖK GYULA:

A PORBAN

Harsányi Zsolt bevezető tanulmányával.

A magyar középsztály, a gentry életének hatalmas eposza ez a regény. A nagy orosz regényeket juttatja eszünkbe s az, ahogy a magyar vidék embereit, problémáit ábrázolja, ma mindennél időszerűbb. *Két kötet füzve 16.60, kötve 19.80*

SWIFT:

GULLIVER UTAZÁSAI

A világirodalom legnépszerűbb regénye, az emberi társadalom halhatatlan szatirájának teljes kiadása. *Kötve kb. 8.80*

A SZERELEM KALANDJAI

A francia lélekrajzi regény három klasszikus remeke: *Mme de La Fayette*; *CLÉVES HERCEGNŐ-je*, *Prévost Abbé*; *MANON LESCAUT-ja* és *Benjamin Constant*; *ADOLPHE-ja* egy kötetben. *Kötve kb. 8.80*

E. T. A. HOFFMANN:

AZ ÖRDÖG BAJITALA

A német romantika legjellegzetesebb írójának remekműve. *Kötve kb. 10.60*

ANDRÉ GIDE

A VATIKÁN PINCÉI

Bűnügyi regény? Az: a legkalandosabb történet, de írója a mai világirodalom legnagyobb alakja. *Füzve 7.40, kötve 9.40*

HANS CAROSSA:

ELVARÁZSOLT VILÁG

A Goethe-díjas nagy német író első magyarul megjelenő regénye a gyermeki lélekről, a gyermekélet szépségeiről. *Füzve 8.40, kötve 10.40*

MASSIMO BONTEMPELLI:

A NAP ÚTJÁN

Három ragyogóan szellemes kisregény: Európa elrablásáról, Kolumbusról és a napimádók csodálatos életéről.

Füzve 7.—, kötve 9.—

ZOLNAI BÉLA:

II. RÁKÓCZI FERENC

A kolozsvári egyetem kiváló professzorának kítűnő könyve megrendítő lelki arcképet rajzolja meg Rákóczinak. — Szekfű Gyula monográfiája óta ez az új életraajz a legjelentősebb lépés a Rákóczi-irodalomban. *Kötve 7.60*

SZENT ÁGOSTON VALLOMÁSAI

A Parthenon kétnyelvű klasszikusai.

A világirodalom egyik leghíresebb önéletrajzi műve, a kereszténység egyik klasszikusa. *Két kötet kötve kb. 24.—*

◆ RÉVAI TAVASZI KÖNYVEI ◆

BARTALIS JÁNOS:

A MEZŐK ÁLDÁSA

A kiváló erdélyi lírikus teljes költői műve. Felejthetetlen versek, föld, erdő, természet himnuszai.

Kötve: 13.60 pengő

IVAN BUNIN:

A SZERELEM SZENTSÉGE

A Nobel-díjas orosz író halhatatlan regénye, a miniatűr világirodalom fölülmulthatatlan remeke. Bókay János szép fordítása.

Antilopkötésben: 6.90 pengő

HONORÉ DE BALZAC:

A VÖLGY LILIOMA

A francia regényírás óriásának egyik különös, misztikus alkotása; Balzac, aki hatalmas oeuvrejében a valóságot hódította meg, ebben a regényében meghódítja azt a világot, amely az anyagi és a testi valóság fölött van. Benedek Marcell fordítása.

Kötve: 10.60 pengő

LIN YUTANG:

MÉZ ÉS BORS

Új könyvében az író a mindennapi élet finom megfigyelőjének mutatkozik; szellemesen, csúfondárosan figurázza ki a modern civilizáció nagyképűségét, hogy megismertesse olvasóit egy szebb, tisztább és emberibb valósággal. Lin Yutang okossága meggyőz és megenyhít, szórakoztat. A fordítás Hertelendy István munkája.

Kötve: 12.50 pengő

RACHEL FIELD:

AZ ÉLET ÚJRA SZÉP

A huszas-harmincas évek látszat-békéjét idézi től a népszerű író Pulitzer-díjas új regénye. Mesteri módon szövi hősnője sorsába az amerikai társadalmi osztályok roppant küzdelmeit. Székely Tibor fordítása.

Kötve: 14.80 pengő

ETTORE COZZANI:

FÖLD ÉS MÁRVÁNY

A mai olasz irodalom egyik jelentős alakja lángoló romantikával, izgalmas mese sodrában ábrázolja az új, hősi világ alakjait. A fordítás Füsü József munkája.

Kötve: 18.— pengő

MOLTER KAROLY:

BOLOND KISVÁROS

Az erdélyi irodalom egyik vezető alakjának új műve jellegzetes alakokat állít elénk. Friss, üde humorral ábrázolja az író a kisváros sajátos légkörét.

Kötve: 11.50 pengő